

Ordförande: professor *Lars Werin*

Inledare: finansminister *Gunnar Sträng*

Deltagare i debatten, professor *Assar Lindbeck*, professor *Göran Ohlin*, fil dr *Sven Grassman*, utredningschef *Clas-Erik Odhner*, ekon dr *Lars Wohlin*, professor *Sven-Olof Lodin* och finansminister *Gunnar Sträng*.

GUNNAR STRÄNG

Årets finansplan

Det brukar ju heta att finansministern har den speciella egenskapen att vara optimistisk och att han gör felaktiga prognoser. Eftersom anfall är det bästa försvaret skall jag börja med att något erinra om vad jag sade för ett år sedan från denna talarstol. Allt vad jag då sade var inte så förskräckligt tokigt som man i allmänhet kan tro.

Jag tillät mig säga att vi räknar med att 1975 skall bli ett år som på de hela taget har samma karaktär som 1974. Det innebär att näringslivet skulle gå med god fart och investeringsaktiviteten hållas uppe. En avstämning i dag på dessa punkter ger mig anledning att säga att det inte var något fel på den prognosen. Vi har en god sysselsättning. Vi har t o m inte mindre än 90 000 fler i arbete just nu än vad vi hade för ett år sedan. Någon riktigt påtaglig avsakning i näringslivets aktivitet har vi inte konstaterat, även om jag är den förste att erkänna att orderingsgången varit påtagligt svagare under det sista halvåret och att orderstocken reducerats under 1975, dock möjligen med ett ganska viktigt undantag. Den så betydelsefulla verk-

stadsindustrin som nu börjar representera uppemot hälften av hela vår industriproduktion har i dag en orderstock som till omfattningen inte är påtagligt lägre än för ett år sedan.

Investeringsökningen för industrin kan vi för det gångna året väl uppskatta till mellan 4 och 5 procent. Det är avgjort mindre än under 1974 då investeringsökningen låg på ca 10 procent. Men det är dock en ökning i en ekonomisk situation där omvärlden praktiskt taget utan undantag har legat stilla eller t o m i många länder registrerat tillbakagång i industriell investeringsvolym. Delvis förklaras detta av de speciella åtgärder och ingripanden som har skett ifrån politiskt håll. Således har efter företagens rekvisitioner frisläppen av de reguljära investeringsfonderna jämte utbetalningen från miljöfonder och särskilda investeringsfonder under det gångna året omfattat ett belopp av ca 5 miljarder. Det är i runt tal en tredjedel av den industriella investeringsaktivitet som vi har under ett år. Industrins aktivitet har dessutom stimulerats via det statliga lagerstödet. 20 procent av kostnaden för en lagerpro-

duktion utöver normallagret kommer att finansieras över statens budget. Lagerstödet har väl också medverkat till att vi under det gångna året haft en lageruppbyggnad i landet som penningmässigt värderas till bortåt 10 miljarder. Vi är på det klara med att detta varit i hög grad nödvändigt. I den nu framlagda budgeten — eller varför inte kalla den för statsverkspropositionen; det låter ju mycket bättre — införs en ny period för lagerstöd som gäller under hela 1976. Framför allt är detta intressant för verkstadsindustrin som i mindre omfattning utnyttjade lagerstödet under det sista halvåret 1975. Slutligen har vi det speciella skatteavdraget på 10 procent för maskininvesteringar. Detta var högre under lågkonjunkturen 1971—1972, men nu har vi i sig generösa och liberala avskrivningsregler för dessa investeringar. Vad som är nytt på den punkten är att avdraget kompletterats med ett direkt bidrag, framför allt till de mindre företagen, som ju inte redovisar vinster av den storlek som är erforderlig för att de skall ha någon nytta av ett extra skatteavdrag.

Jag tillät mig vidare i min prognos för ett år sedan säga att resultatet av löneförhandlingarna under 1975 jämte den då beslutade skattesänkningen borde ge förutsättningar för en privat konsumtionsökning på mellan 3 och 4 procent. Den visar sig, som vi nu mäter den, ligga på 3 procent.

Min prisstegringsprognos stämde sämre. Jag gissade för ett år sedan på en prisökningstakt under 1975 på 8 procent. Vi kan konstatera att det nu rör sig om 10 procent. Jag tror att förklaringen kort och gott är den att lönestegringarna låg på en högre nivå än vad man hade anledning räkna med för ett år sedan. Denna högre nivå, vilken som ett grovt medeltal kan beräknas motsvara 17 procent lönestegring under 1975, har dragit med sig de båda extra procentenheterna. Om vi hade fått samma lönehöjning som den jag hade räknat med, skulle jag ha fått en fullträff även på prisstegringsområdet.

Jag erkänner också en felaktighet i prognosen när det gäller bytesbalansens resultat. Vi beräknade att vi skulle klara oss undan med ett underskott på 5 miljarder, men det ligger nu någonstans mellan 7 och 7,5 miljarder. Man kan aldrig vara riktigt exakt när man talar i sådana ekonomiska strategiska termer. Exporten har nu gått sämre än vad vi trodde, och förklaringen ligger däri att

den av alla förväntade efterfrågeökningen från våra köparländer påtagligt fördröjts. Den internationella konjunkturuppgång vi för ett år sedan räknade med skulle manifesteras sig vid årsskiftet 1975—1976 väntar vi fortfarande på, och vi har nu i de sista beräkningarna senarelagt dess inträffande ytterligare ett halvår. Därvidlag är vi trogna eftersägare till hela den utomordentligt förnämliga internationella ekonomiska expertis som nere i Paris gör bedömningar av när konjunkturuppgången skall komma.

Hur stor sannolikhet ligger det nu i bedömningarna om tidsläget för den internationella konjunkturuppgången? Man kan uppenbart spåra klara tendenser till en sådan på vissa håll. Utvecklingen i USA har under de tre senaste kvartalen, visserligen med vissa variationer månaderna och kvartalen emellan, varit så pass progressiv att den om den håller för 1976 innebär en produktionsökning för detta år på 5—6 procent. På samma sätt redovisar man i Japan en konjunkturuppgång under senaste halvåret. Nu har vi i vårt land en begränsad handel med dessa båda länder men eftersom de betyder så mycket i det internationella handelsutbytet bör de indirekta ekonomiska verkningarna bli betydande också för oss. Västtyskland, som jag räknar in som den tredje stormakten i detta ekonomiska sammahang, visar väl ännu inte samma klara uppgångstendenser som de båda övriga. Det finns förklaringsgrunder till det, även om de är litet underfundiga. Vi satt och tittade för någon tid sedan på hur min kollega i Västtyskland hanterat budgeten, och det visade sig att man där har en enormt stark underbalansering. Även med hänsyn till skillnaden i svensk och västtysk ekonomi har han en underbalansering av den statliga budgeten som är tre till fyra gånger så stor som finansminister Strängs. Jag tycker att denne är tillräckligt långt ute i det kalla vattnet med den underbalansering han redan har. Jag kommer in på detta litet längre fram. Men det visar sig att dessa medvetna försök att via finanspolitiken stimulera konjunkturen i Västtyskland i långa stycken strandar på att man har en arbetslöshet på mer än en miljon människor. Jag föreställer mig att tidningar och massmedia är fulla av rapporter om detta och att folk därför inte tar emot denna konsumtionsstimulans utan är rädda om pengarna och ökar sitt hushållssparande på ett påtagligt sätt. Det är samma fenomen som mötte oss år 1971 och 1972.

Emellertid förekommer det också på vissa strategiska varuavsnitt klara tecken på en uppgång. Bilindustrin är ett av dessa avsnitt, och det är en tung sektor, bl a i Västtyskland. En ökad efterfrågan på bilar kan väl bara förklaras av en ökad köpkraft hos konsumenterna, och när det gäller denna speciella vara får tom sparandet ibland stå tillbaka något. I övrigt kan man väl om de europeiska nationerna säga att Frankrike räknar med en rimlig produktionsstegring och tillväxt 1976, och detsamma gäller förhållandena i de mindre nationerna i den europeiska gemenskapen. Problemet England är dock fortfarande ett frågetecken. Nationen spelar en stor roll för vårt vidkommande då den är det näst största köparlandet av den svenska exporten. Norge har på sista året gått förbi England och är nu vår mest betydelsefulla exportmarknad. För Norges del präglas utvecklingen av en fortsatt högkonjunktur, en stark efterfrågan och en orädd satsning både i frågan om underbalanserad budget och utlandsfinansierad investering. Man vågar sig på den satsningen i medvetandet om att miljarderna kan hämtas upp ur Nordsjön i stadigt ökad takt inom de närmaste åren. Detta kan sägas vara en ljuspunkt i prognosen också för den svenska ekonomin under 1976.

För att återgå till England så gjorde dess finansminister nyligen ett överraskande optimistiskt uttalande om konjunkturutvecklingen i sitt land under 1976. Nu är det något av en yrkessjukdom hos alla finansministrar att vilja vara litet optimistiska, men han var så pass optimistisk att jag har en känsla av att det väl ändå skall ligga något bakom orden.

Det internationella ekonomiska problemet som har avsatt sig i ekonomisk stagnation och en arbetslöshet, som under fjolåret och än så länge räknas uppgå till 17 miljoner människor, har haft sin förklaringsgrund i den inflation som släpptes loss av oljeprisstegringen i slutet på 1973 och i början av 1974. Parallellt med en fyrdubbling av oljepriset skedde en allmän råvaruprisstegring, och det är väl inget tvivel om att detta blev något av en chock för statsledningarna i de industrialiserade nationerna. Man hade där levt i lugn och förtröstan, i allmänhet med ett överskott i sina bytesbalanser gentemot omvärlden. Sedan såg man sig med en gång stå inför den bistra verkligheten att detta hade förbytts i ett underskott, i svenska pengar uppgående till ungefär 150 miljarder, som man blev

skyldig oljeländerna. Parallellt med denna försämring i bytesbalansen kom den prisstegring som var en följd av det höga efterfrågeläget vad gäller oljan och råvarorna.

Nationer som ser i ögonen en inflationsbetonad prisstegring, snabbt reducerade valutarserver och stora underskott i sina bytesbalanser har en förklarlig benägenhet att reagera med hårda motmedel. Man försöker dämpa den egna efterfrågan och konsumtionen genom att ta ner importen och skapa större utrymme för en ökad export. Ibland går den operationen ut över sysselsättningen. Så har varit fallet internationellt under både 1974 och 1975. Jag har för min del gjort följande reflexion i ett intressant ämne som vi har diskuterat sedan tio eller femton år tillbaka i denna förening i samband med bekymren för inflation och sysselsättning inför perspektivet att vi riskerade en 3-procentig prisstegring varje år — tiderna har verkligen förändrats. I en situation med en prisstegring, som under 1974 i medeltal var 15—16 procent och 1975 ungefär 13 procent i europeiska OECD har man diskuterat var man skall sätta in sina krafter för att dämpa prisstegringen och minska underskottet i bytesbalansen, även om det skulle gå ut över sysselsättningen. Vi valde då — vilket är intressant att understryka i detta sammanhang — den motsatta prioriteringen. Vi har fortsättningsvis velat ge tillväxten och sysselsättningen en klart prioriterad ställning vid denna avvägning, och vi gör det ifrån den förutsättningen att konjunkturedgången skall vara en övergående fas i den ekonomiska utvecklingen och att en förnyad internationell efterfrågan skall kunna reparera det underskott i vår egen bytesbalans som vi har dragit på oss genom en ganska markerad stimulanspolitik.

Frågan om lagerhållningen har också sin logiska periodicitet. Jag säger inte för mycket om jag konstaterar att på vissa viktiga avsnitt i köparländerna har de stora lagren nu konsumerats i en utsträckning som ofrånkomligen bör leda fram till ett behov av påfyllning. Jag tror att vi redan börjar känna det på trävarornas område, där efterfrågan försiktigt men ganska stadigt nu kommer tillbaka. Det ökade köpebehovet är där så pass klart dokumenterat att man från exportörernas sida på sista tiden vågat sig på vissa prishöjningar. Jag tror att man kan förvänta en motsvarande bild när det gäller papper och massa något längre fram och så småningom — men

där dröjer det säkerligen längre — när det gäller järn, stål och förmodligen även malm. En ytterligare omständighet som jag menar är ett realistiskt motiv för en konjunkturuppgång är att den hårda medicinering som de stora industriländerna tillämpat för att komma till rätta med sina underskott och den hårda inflationen börjar ge vissa resultat. Underskottet i bytesbalanserna är kraftigt nedtaget, för vissa länder är underskottet eliminerat, så att man på nytt börjar komma i balans. Är man i det läget behöver man ju inte heller sätta in så hårda restriktioner när det gäller den interna konsumtionen och därmed också när det gäller sysselsättningen, som onekligen har varit fallet under de sista åren. För hela OECD-området räknar den internationella expertisen med att vi under 1976 skall ha en produktionsökning på mellan 3,5 och 4,5 procent, och det skall ses mot bakgrund av att man under fjolåret hade en produktionsminskning på 2 à 3, i vissa fall 4 procent.

Vi har i vårt land som bekant haft en klart annolunda utveckling under det gångna året. Parallellt med Norge har vi intagit en ganska unik ställning i den industrialiserade världen. Vi har haft full sysselsättning, hög personlig konsumtion och industriell investeringsökning. Vi har däremot inte undsluppit bytesbalansbristen och prisstegringen, även om vår prisstegring på 10 procent är klart i underkant i förhållande till den prisstegring som de flesta OECD-länder redovisat under det gångna året. Vår brist i bytesbalansen går upp till 7 miljarder, ett förhållande som emellertid icke lett till en motsvarande försämring av nationens valuta-reserv. Den har vi fyllt på via upplåning utomlands, varför valutareserven i dag på ca 12 à 13 miljarder är ungefär 4 miljarder starkare än för ett år sedan. Nu innebär denna utlandsupplåning sitt särskilda problem som jag så småningom återkommer till. En prisstegring på 10 procent är emellertid det dubbla av vad som har varit regel under efterkrigstiden. En prisstegring av den omfattningen är självfallet ett allvarligt bekymmer och ställer till mycket ohägn i samhällsekonomin. Den höjer priserna på realvärden och skapar ambitioner hos människorna att söka sig till realvärden. Den initierar extra prishöjningar på jord, skog och fastigheter. Konsthandeln har dessutom, som alla känner till, haft lysande tider under det sista halvåret. Följaktligen ligger det nära till hands att ta sig för huvudet och säga: Vart bär det hän, om

detta fortsätter?

En prisstegringstakt av denna omfattning skapar speciella problem i löneförhandlingarna, framför allt i beaktande av att löneanspråken anpassas till en trolig hög prisstegring och tillika till den skatteeffekt, marginalmässigt, som vi lever med i dag. Skall löntagarorganisationerna ha ut någonting realt av sin lönerörelse så blir gärna anspråken vid en sådan prisstegringstakt som den som förekommit under 1974 och 1975 höga och för höga.

Industriländerna i Västeuropa ställer nu sina ambitioner dithän att de under 1976 skall ta ner prisstegringstakten från ca 13 procent till 7 à 8 procent. Vi bör i eget intresse hålla oss med samma ambitioner. Får vi en inflationsutveckling här hemma som är högre än i den omvärld där vi har vår handel och våra ekonomiska förbindelser, är vi tvivelsutan illa ute. Vi har ställt prognosen i finansplanen på att hålla prisökningen under 1976 vid de 8 procenten, och jag ser det som en av våra väsentligaste arbetsuppgifter. Den uppgiften är naturligtvis svårare för oss än för omvärlden, eftersom vi har föresatt oss att den processen skall klaras med bibehållen sysselsättning, aktivitet och hög efterfrågan i den interna ekonomin.

I en situation med full sysselsättning har alltid löntagarorganisationerna en god förhandlingssitt. Jag tillhör den generation av fackföreningsmän som ledde ett förbund under hela 1930-talet. Då präglades vissa år avtalskonferenserna av ångslan och bekymmer inför perspektivet att arbetsgivarparten skulle säga upp avtalet och kräva lönesänkningar. För vår tids fackföreningsmän är det ett okänt begrepp, och vi har självfallet ingen anledning att önska oss den tiden tillbaka. Men det avgörande vid löneförhandlingarna som i sin tur avgör kostnadsutvecklingen för den svenska industrin, och därmed också vår internationella konkurrensförmåga, är naturligtvis att vi inte avlägsnar oss ifrån vad som är den allmänna löne- och kostnadsutvecklingen i vår omvärld.

Vi har vid en sådan här jämförelse både positiva och negativa inslag i den svenska industrins kostnadsutveckling kontra omvärlden. Odisputabelt har vi i absolut mening klart högre lönekostnader än våra konkurrenter i andra länder. Å andra sidan har vi givna fördelar. De skattemässiga fördelarna har jag många gånger tidigare erinrat om, och stabiliteten på arbetsmarknaden är ett annat så-

dant företrädare. Vi har en industriell apparat som är modern och effektiv. Avskrivningsreglerna i skattelagstiftningen är mycket liberala. Den tekniska utvecklingen i svensk industri är god. Vi vågar väl än så länge sträcka på oss och tala om god kvalitet i produktionen, även om det inte gäller i riktigt samma utsträckning som tidigare. Den nedgång på några promille i exportandelen på världsmarknaden som vi avläst under 1975 uppfattar jag inte som ett uttryck för en försämrad konkurrensförmåga hos den svenska industrin, utan jag ser den mera som en följd av den svenska industrins strukturella karaktär. Med de starka exportinslag som vi har av malm, järn, stål och skogsindustriprodukter är det helt naturligt att vi när efterfrågan på dessa exportvaror stagnerar tappar något av vår exportandel. Nu bör ju den efterfrågan komma tillbaka, och då skall vi ha goda möjligheter att återvinna vår exportandel igen.

Jag tillät mig att göra en reflexion att preludierna för en avtalsförhandling numera innefattar överväganden om prisprognosen och skatteeffekterna på lönehöjningen. Det senare har föranlett oss att även i den praktiska hanteringen göra en sammankoppling av skattepolitiken och lönepolitiken. Sålunda har under senare år en regelbunden statskattesänkning ställts i utsikt under förutsättning att den går in såsom en del av och dämpar de lönepolitiska anspråken.

Det underskott i statsbudgeten som vi har levt med under senare år och kommer att leva med också under nästa budgetår innebär att vi enligt min mening, som jag inledningsvis sade, nått gränsen för den statliga upplåningen. De 12 miljarder i underskott på budgeten som redovisas i den nu framlagda finansplanen kan väl till halva beloppet tillgodoses av tillgängliga sparmedel, dvs tas på den reguljära kapitalmarknaden. När jag inte sträcker mig längre så beror det på att de svenska företagen, de svenska kommunerna och bostadsproduktionen som kunder på vår egen kapitalmarknad måste ha sin del. Att ta hälften av den statliga upplåningen i banksystemet innebär självfallet sina risker. Det är möjligt att man, om man visar upp ett vänligt anlete, kan få bankerna att lägga in en del statslån i sina portföljer och därmed föra upp bankerna på kapitalinstitutens nivå. Men om man försöker klara lånebehovet i den korta cirkulationen har man alla risker för att få en uppladdning i banksystemet, som tillsammans med en hög

efterfrågan släpper loss en extra, hemmalagad inflation som vi inte har råd med. Vi hade något av en sådan situation 1970, och det var en besk medicin som finansministern och riksbankschefen då tillsammans mätte ut när det gällde att begränsa bankernas utlåning. Jag har brukat kalla det ett brutalt ingripande. Detta fick effekt, men det är ju önskvärt att jag i fortsättningen, snäll och hyggelig som jag är, inte behöver brutalisera ingripandena i samma utsträckning.

Mot bakgrunden av den statliga upplåningens begränsning så reser sig ett problem vid varje skattesänkning som innebär motsvarande inkomstbortfall för statskassan. Hur skall inkomstbortfallet kompenseras, under förutsättning att man av kända skäl önskar genomföra en justering av marginalskatteskalen — nödvändig i och för sig med hänsyn till de nominella lönehöjningarnas i annat fall skatteskräpande effekt? Vi har klarat detta under senare år genom ett uttag på produktionen i form av antingen en ökad socialavgift eller en ökad arbetsgivaravgift. I båda fallen har uttaget skett på den utelöpande lönesumman. Man har också döpt arbetsgivaravgiften till "löneskatt", och jag skall inte protestera alltför högljutt mot den benämningen. Arbetsgivaravgiften ger i dag 1,5 miljoner per procent, och ett lämpligt antal procent skapar utan tvivel praktiska möjligheter till en statskattesänkning. Sammankopplingen med löneuppgörelserna har tagit sig det uttrycket att löntagargenorganisationerna förklarar sig instämda med att i det utrymme för lönehöjningar som beräknas föreligga skall arbetsgivaravgiftsuttaget avräknas. Då pengarna kommer tillbaka till löntagarna i form av skattesänkning innebär det också skattefria pengar. En 4-procentig arbetsgivaravgift som omsätts i skattesänkning motsvarar följaktligen en ca 10-procentig beskattad lönehöjning. Sett från de privata arbetsgivarnas sida innebär detta arrangemang att man håller lönekostnadsutvecklingen lägre än om man skall ge löntagarna samma nettoersättning genom traditionella lönehöjningar som i sin tur blir beskattade. Förlorande part i dramat — någon måste ju enligt naturens lagar alltid förlora — är stat och kommun som skatteindrivare. Genom systemet med arbetsgivaruttaget ligger skatteunderlaget på en lägre nivå än om man släpper fram traditionella lönehöjningar som i sin tur beskattas. Stat och kommun får finna sig i att man på

den vägen konsumerar en del av skatteunderlaget, och det blir följaktligen mindre i skatteinflöde till finansministern och de kommunala kassörerna.

Det finns naturligtvis ett försvar emot argumentet att man tar bort skatteunderlag för stat och kommun, ett argument som jag brukar framföra när jag möter kommunföreträdarna, och det är ganska enkelt. Lönekostnadsutvecklingen blir i absolut mening lägre, vilket i sin tur betyder att inflationen också blir mera modererad. Det allmänna, både stat och kommun, har ett absolut intresse av, just som företrädare för det allmänna, att hålla pris- och inflationsutvecklingen så låg som det är praktiskt möjligt. Dessutom brukar jag trösta dem med att vi kan konstatera att under de år som systemet med arbetsgivaravgiftsuttag som ett element i lönerörelserna har tillämpats så har ändå skatteunderlaget för stat och kommun höjts i tillfredsställande takt, under 1975 t o m påtagligt mera än vad som varit den procentuella genomsnittliga ökningen under de senaste tio åren. Slutsumman av denna lönepolitiska och skattepolitiska betraktelse, som kanske är litet ovanlig i mina budgettal — men man måste ju variera konfekten när man envist kommer tillbaka år efter år till denna församling — blir således att vi under 1976 genom tvåårsavtalet har garanti för en statlig skattesänkning som för de stora breda inkomsttagargrupperna motsvarar 8 à 10 procent i beskattad lönehöjning. Detta kan man tillgodoräkna sig redan innan man sätter sig ned vid förhandlingsbordet.

Den slutsats jag ville komma fram till var att vi bör ha realistiska motiv för att räkna med att privatkonsumtionen kommer att hålla sig uppe även 1976 och att prisstegringen bör kunna minska med ett par procent. Tvåårsavtalet är så konstruerat att lönehöjningen 1976 ligger på ett lägre plan än 1975. Dessutom tror jag personligen att det kommer att bli svårare att i eventuella lokala diskussioner mellan företagare och löntagare utverka några speciella förmåner utöver de centralt träffade avtalen. Jag tror att företagen nu känner med sig att det är svårare att lägga på litet extra här och där, helt enkelt därför att deras ekonomi är med pressad än för ett år sedan och med hänsyn till de förhoppningar man då hade.

Om jag därefter skulle se litet närmare på 1976, så ger våra antaganden vid handen att industrins investeringstakt visserligen ökar men i betydligt sv-

gare takt än under de båda sista åren. Vi har haft en 15-procentig ökning av industriinvesteringarna 1974 och 1975 sammanlagt, och det betyder en sådan enorm kraftansträngning att jag tror att man får gå tillbaka till slutet av 1950-talet och början av 1960-talet för att hitta en så kraftig ökning. Vi ligger kvar på denna nivå, och vi har också räknat med någon ytterligare stegring. Dämpningen på den industriella investeringssektorn får nu balanseras med en expansion på den offentliga sektorn. Vårt bostadsbyggande har legat mycket lågt på grund av den lägenhetsreserv som är för handen. Vi satte i gång 50 000 lägenheter under 1975. Vi räknar nu med att bostadsbyggandet skall öka till 60 000—70 000 lägenheter 1976. Saneringsverksamheten har påtagligt ökat under senare år, så att vi numera får ut 15 000—20 000 nysanerade lägenheter som skall läggas till siffrorna för nyproduktionen. Vi räknar med en investeringsexpansion på den statliga sidan med 10 procent och på den kommunala med 5 procent. Den statliga investeringsexpansionen har sin förbindelse med den aktiva sysselsättningspolitiken. Det rör sig här om tidigareläggning av statliga byggen, utbyggnad av SJ:s och teleområdets investeringar, av våra storflygplatser och av kraftförsörjningen och framför allt en fortsättning av Statsföretags investeringsaktivitet. Dessutom tillkommer en fortsatt aktiv lokaliseringspolitik, för vilken äskas 1,5 miljarder, lika mycket som för Statsföretag.

Vad jag tidigare anfört i fråga om löner och skatter ger oss, som jag nyss sade, anledning att räkna med samma privata konsumtionsökning volymmässigt räknat under 1976 som under 1975, möjligen — detta är ju en sakkunnig församling, och man får därför vara noggrann i sin argumentering — på bekostnad av någon procent av vårt hushållsparande. Men vi har ju ett hushållssparande på omkring 10 procent av våra disponibla inkomster efter skatt, vilket skall jämföras med 3 procent för tre till fyra år sedan. Vi har alltså haft en stark ökning av vårt hushållssparande.

Med vårt antagande om en ökad internationell efterfrågan under senare hälften av 1976 och med hänsyn till vår goda lagersituation på exportprodukter har vi räknat med en exportökning på mellan 6 och 7 procent vilket bör ge en förbättring av bytesbalansens underskott. Detta uppskattas, som jag inledningsvis anförde, till 7 miljarder och bör kunna

tas ned till 5 miljarder under 1976.

Jag erinrar om att årets budget naturligtvis är en rekordbudget. Utgifterna går till 110 miljarder och inkomsterna går till 98. Det fattas således 12 miljarder, vilket är detsamma som statens lånebehov. Mycket av utgiftsökningen i förhållande till innevarande år har automatisk karaktär. Det gäller uppräknigen av statstjänarlönerna och folkpensionerna. I frågan om folkpensionerna tillkommer effektuerandet av redan beslutade reformer. Sålunda tillkommer från den 1 juli i år två ytterligare årgångar av pensionärer då vi sänker pensionsåldern från 67 till 65 år. Därtill höjer vi den garanterade standardförbättringen utöver kompensation för prisstegring från 3 procent till 4 procent om året. Grundpensionen uppgår januari 1976 till 11 250 kr för ensamstående och 19 100 kr för äkta makar. Den beräknas under året stiga med 1 100 kr resp 2 000 kr. Härtill kommer de skattefria kommunala bostadstilläggen. För pensionärer som saknar eller endast har en låg ATP-pension är även grundpensionen skattefri.

Vårt totalförsvär går nu upp till cirka 11 miljarder och ökningen är 800 miljoner, i allt väsentligt automatisk kompensation för löner och prisstegringar på material. I en ond värld med ständigt stegrade rustningskostnader har vi att ta konsekvenserna som självständig och fri nation. På skolans område är utgiftsökningen nära 3 000 miljoner. Förklaringen ligger i huvudsak på lönekostnadernas utveckling.

Skattestödet till kommunerna ökar med nära miljarden. I frågan om u-hjälpen håller vi en procentmålet. Det betyder en uppräknig med 270 miljoner till 3 270 miljoner för året. I förhållande till våra resurser gör vi här en större insats än någon annan nation i världen. I posterna familjepolitik och bostadspolitik ligger den väsentliga utgiftsstegringen i att vi utbygger reformpolitiken. Arbetsmarknaden har självfallet fått de resurser som vår aktiva politik på området kräver plus att vi håller den beredskap som en osäker framtid kräver på hög nivå.

Man skulle kanske kunna ställa frågan: Blir det något över till nya och önskvärda reformer, när den automatiska utgiftsökningen tar så enormt mycket? Utgiftssidan blir 14 miljarder högre än den som jag talade om här vid motsvarande tillfälle för ett år sedan. Mot bakgrund av vad jag nu vet att innevarande år kommer att ta i anspråk

blir det ändå 10—11 miljarder mera — tilläggsstaterna har ju kostat en del pengar. Det blir i väsentlig utsträckning fråga om ett fullgörande av den av riksdagen tidigare bestämda reformverksamheten, framför allt på folkpensionärernas område. Det är automatiken på försvarets område och i lönehöjningarna för de mellan 40 000 och 50 000 fast anställda i försvaret och för de mellan 110 000 och 120 000 anställda inom vår undervisningsorganisation. Omfattningen av denna automatik är enorm.

Jag har lagt märke till att våra vänner i pressen säger att det är fråga om en skral budget. Den innehåller inget spännande och inga stora nya reformer, ingenting som direkt väcker sensation. Jag tror att det kommer att bli svårt att göra sådana ingrepp, vem som än är finansminister i fortsättningen. Vi har ett pågående rullande reformprogram. Vi vill göra detta bättre och bättre, och vi genomför det i den takt som vi tror att vi orkar med. De revolutionerande ingripandena tillhör kanske mera det publicistiskt önskvärda. Det blir litet extra storlek på rubrikerna vid sådana tillfällen. Detta är dock, som jag ser det, en smula sekundärt i förhållande till de stora och allvarliga poster som budgeten ändå innehåller.

Men vi har ändå lämnat utrymme för en del nytt. Det finns en del reformer — låt mig ändå kalla dem så — som har en sådan vikt och betydelse att det vore oklokt att säga blankt nej. Jag tänker då i första hand på de fortsatta förbättringarna inom folkpensioneringen, litet vid sidan om de tidigare bestämda reformerna. Det gäller vidare reformerna på familjepolitikens område, vid sidan av den starka satsningen på daghem och fritidshem. Det är fråga om förbättringar av mindre karaktär, men jag föreställer mig att de är mycket välkomna där de sitter. Vi har inte glömt bort vare sig naturvård, idrott, ungdomsverksamhet eller kultur. Regeringen bestämde sig för tre år sedan för en kulturgiv vid sidan av den automatiska ökningen, och det är nu fråga om det tredje och sista året i denna. Den satsningen slutar på mellan 130 och 140 miljoner kronor. Om denna kulturgiv kan kombineras med behovet att hålla sysselsättningen uppe, kan den t o m resultera i att Sveriges Radio får sin musikstudio för 23 miljoner, för vilken vi snart skall sätta spaden i jorden.

Slutligen kan mina åhörare i denna värderade församling kanske i sista ögon-

blicket ställa frågan: Klarar vi allt detta? Klarar vi en statlig upplåning på 12 miljarder? Jag måste självfallet tro att vi skall klara detta, eftersom det är resultatet av våra gemensamma funderingar och avvägningar. Våra myndigheter har alla serverat mycket välmotiverade önskemål under framhållande av att, om de inte får begärda anslag, blir det en klar tillbakagång på de avsnitt som de är satta att vårda. Om vi hade trott på detta i finansdepartementet när vi räknade samman budgetäskandena skulle upplåningen ha varit 17 miljarder i stället för 12 miljarder.

Det är en fråga om tillgången på vår kredit- och kapitalmarknad och konkurrensen från andra håll om pengarna. Att staten kan gå ut med så kraftiga låneanspråk beror på att vi för närvarande har dämpade anspråk från bostadsområdet — vi har passerat den tioårsperiod när vi byggde 100 000 lägenheter per år — och att kommunerna förbättrar sin finansiella ställning under 1976 och framför allt under 1977. Vi gjorde en uppgörelse med kommunerna om att de skulle nöja sig med en medelskattehöjning av 1 krona de båda åren 1976 och 1977. Kommunerna tog ut 90 öre det första året, och det var väl inte så överraskande, eftersom det beslutet kunde fattas ett år när det inte var något allmänt val. Man rustade således upp sig ganska väl inför 1976, och jag tror att man i stort sett kommer att hålla sig inom den tioöring som återstår för detta år. Jag räknar med att kommunerna som hederliga avtalsparter också kommer att lägga ned all ambition på att klara det. För år 1977, som är det andra året, i överenskommelsen kan vi redan nu förutse att det blir en ordentlig förstärkning av deras skatteunderlag och skattekraft. De ekonomiska transaktionerna mellan stat och kommun sker ju med två års eftersläpning, och den kraftiga löne- och inkomststegring som vi hade 1975 avsätter sig också i kraftiga utbetalningar 1977 till kommunerna.

Jag tror även att företagen trots allt har en relativt god likviditet. Naturligtvis har lageruppbyggnaden kostat på en hel del, men man har ju haft tillfälle att låna pengar med statlig kreditgaranti för att möjliggöra denna lageruppbyggnad. På den sista punkten är jag måhända beredd att i den kommande diskussionen möta livliga protester, men jag har ändå velat framför min uppfattning för att ge en balanserad beskrivning som motsvarar verkligheten. Jag

bygger min bedömning på följande fakta. Företagen har tagit längre utlandslån under det gångna året på mellan 4 och 5 miljarder och sannolikt ytterligare betydande belopp på kortare sikt. De har dessutom fått utnyttja den svenska kapitalmarknaden med ca 2,5 miljarder, dvs 1 miljon mer än vanligt. Detta betyder således en klar favorisering av företagen på den svenska kapitalmarknaden, och den har legat helt i linje med regeringens inställning till hur kreditpolitiken skall skötas.

En ytterligare verifikation på att företagen just nu torde vara ganska tillfredsställda — även om jag självfallet är beredd att göra det erkännandet att detta får ses mot bakgrund av företagets investeringsplaner — är bl a att i den snabba utlåningsexpansionen som vi konstaterat i affärsbankerna under sista kvartalet 1975 spelar företagen en liten roll. Av detta kan man dra två slutsatser: antingen att företagen har en relativt god likviditet och inte behöver låna eller att de har relativt dämpade investeringsanspråk och av den anledningen inte anser sig behöva låna. Nu har riksbankschefen ingripit och sagt att bankerna får hålla på sina pengar. Om företagen vill komma tillbaka för att låna, kan pengarna annars vara utlånade till konsumenterna. Vi köper Gudi klagat ändå tillräckligt med konsumtionsartiklar f n.

I den rad av rekommendationer som alltid kommer en finansminister till del när det är frågan om att hantera nationens ekonomi har de rörliga valutakurserna på nytt aktualiserats. Det var aktuellt för ett år sedan när författarna till broschyren som utkommer ifrån "Institutet Näringsliv och Samhälle" jag kallar det så; alla vet vad jag syftar på — rekommenderade en revalvering för att dämpa exportkonjunkturen och få ett kostnadssänkande inslag via importen. I år tar författarna upp samma fråga ifrån den rakt motsatta utgångspunkten och rekommenderar, i varje fall som ett teoretiskt diskussionsinlägg, en devalvering av den svenska kronan. Devalveringen skulle således hjälpa vår exportsida via en förstärkt konkurrensförmåga men naturligtvis som baksida ha en fördyrad import.

Jag tycker inte att situationen har förändrats tillräckligt påtagligt under dessa 12 månader för att motivera denna snabba helomvändning. Att låta växelkurserna följa de olika situationer inom den ekonomiska utvecklingen kan naturligt-

vis synas vara ett litet snarfagert och behändigt vapen i den ekonomiska politikens arsenal. Jag deklarerade för ett år sedan att jag inte trodde på revalveringen vid det tillfället, och jag tror heller inte på devalveringen i dagsläget. Jag menar att våra exportmöjligheter bör utan devalvering komma tillbaka, bli med hänsyn till att vi förväntar en allmän internationell uppgång. Jag menar vidare att vi kommer att ha tillräckligt med bekymmer för att hålla prisstegringen inom rimliga gränser utan att vi skulle bättra på den med den prisstegring via importen som devalveringen medför.

Och jag menar slutligen att växelkursförändringarna som medel i umgänget nationerna emellan är ett svårgenomskådligt och dubiöst medel. Skall nationerna i allmänhet börja den dansen, var och en månande om sitt, tappar vi mycket av den stabilitet som är grunden för utrikeshandelns reguljära och lugna utveckling. Vi tvingades visserligen att släppa de fasta pariteterna för en del år sedan, som en följd av amerikanarnas enorma underskott gentemot omvärlden. Tilltron till dollarkursen började skaka i Sverige och i andra länder. Men det dröjde inte så länge förrän vi kom fram till att en ny stabilitet i form av ett organiserat samarbete blev erforderligt. Vi har etablerat det samarbetet inom den sk valutaormen där de europeiska nationerna har ett inbördes stabiliseringsåtagande med i princip fasta pariteter, ehuru med någon liten variationsmarginal. Där uppträder Europa, inklusive Sverige och Norge, som en enhet kontra dollarn.

Valutaormen har visat sig tillräckligt attraktiv för att från början utanförstående nationer nu har sökt sig in i den, och jag är helt säker på att den genom sin existens har haft en både stabiliserande och disciplinerande effekt i nationernas hantering av ekonomin. Ormen fyller ett behov, och i den mån vi har att räkna med några internationella uttalanden — och jag är medveten om att sådana kommer — så får de ett rakt motsatt innehåll än rekommendationerna om de rörliga växelkursernas välsignelse. Jag tror att vi kan betrakta det inslaget i den ekonomiska debatten som ett uttryck för ett intellektuellt behov att anvisa vägar även om de i praktiken inte är farbara.

Allra sist. Vår utlandsupplåning är värd en särskild mäs sa. Vi ser framför oss en utlandsskuld, som går upp emot

20 miljarder i slutet på 1976. Fortsätter vi ogenerat i den takt som ställer vi oss i en situation som ur folkhushållets synpunkt är omöjlig. Den långtidsutredning som har arbetat inom finansdepartementet har kommit fram till — och jag ställer mig gärna bakom den uppfattningen — att vi fram till 1980 bör ha eliminerat det nuvarande underskottet i bytesbalansen. En fortsatt stark utlandsupplåning gör detta svårare genom den kapitalkostnad i form av räntor och amorteringar som vi där drar på oss. Bara de 20 miljarderna drar en räntekostnad på bortåt 2 miljarder, som då skall balanseras på det enda sättet vi kan balansera det, dvs genom ökade inkomster på exporten och tjänstesidan. Vi kommer således att med större noggrannhet tvingas följa utvecklingen i frågan om utlandsupplåningen.

Jag fick för något år sedan kraftiga rekommendationer om att just denna möjlighet var någonting av alla plågor förlösare. I dag är dessa rekommendationer betydligt mera sällsynta. Jag har tidigare sagt att företagets utlandsupplåning, som baserar sig på en ekonomisk kalkyl som innebär att avkastningen på den lånefinansierade investeringen skall klara räntor och amorteringar och ge rimlig företagsvinst, inte behöver vara äventyrlig om kalkylen är något så när riktigt utförd. Det är betydligt besvärligare när den offentliga sektorn finansierar sig denna väg. Pengarna får en benägenhet, både för stat och kommun, att flyta in som täckning för löpande driftutgifter, och dessa ger som bekant ingen avkastning som betalar lånets kapitalkostnader. Det kan bli en vana att försöka komma till rätta med utgiftsstaten, vilken som bekant är svår att banta, genom en alltför långtgående offentlig utlandsupplåning. Inför den riktiga målsättningen att vi 1980 skall vara nere i balans i våra utrikes affärer så får vi helt enkelt inte dra på oss så stora kapitalkostnader att balansen blir svår att återställa. Vi kan kanske i ärlighetens namn säga att vårt två lysande år 1974 och 1975 delvis förklaras av att vi förbrukat andra nationers sparmedel genom den kraftiga utlandsupplåning som har förekommit. Vi står till svars med detta för en kortare period men naturligtvis inte som ett permanent inslag i nationens ekonomi.

Med denna målsättning och ett antagande om vad vi rimligtvis kan räkna med i ekonomisk tillväxt under de närmast framförliggande åren, till 1980, så

har vi som slutsumma på det hela ett begränsat utrymme för ökning av vår personliga konsumtion. Bytesbalansens återställande skall ske via en exportökning. Det förutsätter en industriell investeringsexpansion som måste ha prioritet vid fördelningen av våra resurser. Vi har åtaganden gentemot våra folkpensionärer, en grupp som stadigt ökar. Det åtagandet väger tungt vid fördelningen av det utrymme vi har framför oss. Den av alla önskade sociala reformpolitiken får mot denna bakgrund sina naturliga begränsningar. Att vi under de närmaste åren framöver emellertid genomför en obligatorisk 5-veckorssemester får ses som ett faktiskt åtagande. Den ofta omdiskuterade arbetstidsförkortningen får enligt min mening under dessa förhållanden vänta. Jag vill inte gå så långt så jag beskriver framtiden efter den gamla faraonska modellen som de magra åren. Så länge vi talar om en tillväxt — om det gör vi — ifrån vår internationellt sett höga standard, så länge tillhör

vi fortsättningsvis de lyckligt lottade i den värld vi befinner oss. Det kommer emellertid att tarvas åtskilligt av sunt förnuft, balans och realism i våra egna ambitioner om de tre avgörande problemställningarna skall klaras. Jag vill rubricera dem sålunda. En god sysselsättning, vilket innebär att vi tidvis — och så tror jag blir fallet under första halvåret 1976 — får göra avsevärda samhälleliga ansträngningar för att uppfylla det målet. Vidare en dämpad prisstegring för vilken tarvas att vissa individuella och branschvisa möjliga fördelar får stå i efterhand för det helas intresse. Och för det tredje att vi medvetet åstadkommer den balansen i våra affärer med omvärlden under de fyra à fem framföriggande åren så vi då kan säga: Nu lever vårt land på sitt eget arbete och sina egna resurser. Jag tror, ärade åhörare och herr ordförande, att vi kommer att få händerna fulla om vi skall realisera denna målsättning.

Debatt

Redigerat referat

Assar Lindbeck:

Inledningsvis vill jag bara påminna om att stabiliseringspolitiken kan sägas ha två sidor. Den ena är att ta hand om efterfrågesidan, dvs se till att den totala efterfrågan i samhället växer i takt med produktionskapacitetens tillväxt, så att det inte blir outnyttjade resurser, eller förhindra att efterfrågan växer snabbare än produktionskapaciteten, så att man får underskott i bytesbalansen och inflationstendenser.

Den andra sidan av stabiliseringspolitiken gäller kostnadsutvecklingen, att se till att denna utveckling är förenlig med den ekonomiska politikens mål. Vad jag vill betona är att kostnadssidan är av betydelse för en mängd samhällsekonomiska målsättningar. Det är inte bara fråga om inflationen utan — och det vill jag särskilt understryka — också sysselsättnings- och bytesbalansutvecklingen.

När det gäller efterfrågesidan har problemet under det senaste året varit att utlandets efterfrågan på våra varor har minskat i storleksordningen 8 procent och att politiken därför haft till uppgift att hålla den inhemska efterfrågan uppe, så att den totala efterfrågan inte skall sjunka alltför

mycket. Det har naturligtvis inte lyckats helt, eftersom den totala efterfrågan har stigit med kanske bara 0,5 procent, möjligen 1 procent. Man måste dock ge finansministern den elogen att Sverige uppehållit efterfrågenivån betydligt bättre än de flesta andra länder. Lika väl som vi skällde på honom år 1971 tycker jag att vi nu skall ge honom den elogen.

Det verkliga problemet i dag ligger uppenbarligen på kostnadssidan, i så måtto att kostnadsutvecklingen såvitt jag förstår är det starkaste hotet mot sysselsättningen i landet. Kostnadsutvecklingen var i Sverige relativt gynnsam under 1970-talets första del. Jag tror att en överslagskalkyl skulle leda fram till slutsatsen att kostnadsutvecklingen per producerad enhet i Sverige var 10 procent lägre än i andra länder åren 1971—1974. Man skulle kanske kunna säga att Sveriges läge under den perioden kostnadsmässigt förbättrades med ca 10 procent.

Det förefaller som om vi under 1975 har förlorat kanske 6 av dessa 10 procentenheter och dessutom som om vi under det nu påbörjade året kommer att förlora återstoden. Då är vi tillbaka vid det läge vad gäller den internationella konkurrenskraf-

ten som vi år 1970 betraktade som ganska bekymmersamt. Problemet med den ekonomiska politiken ligger enligt min mening i att kostnadsnivån blivit så hög att den hotar den fulla sysselsättningen.

Det finns en populär fördom i svensk ekonomisk debatt innebärande att höga löner är bra för den ekonomiska aktiviteten och att ekonomin påverkas expansivt härav. I själva verket är det precis tvärtom för en öppen ekonomi som den svenska. Höjda löner utan motsvarande ökning av produktiviteten minskar exporten, ökar importkonkurrensen och skapar därför arbetslöshet. Det viktigaste för svensk ekonomisk politik under de närmaste åren är därför såvitt jag förstår att övertyga organisationer och andra, som har hand om lönebildningen, att löntagarorganisationerna äventyrar sysselsättningen i landet genom sina högt uppdrivna lönekrav. Det räcker därför inte att se på den svenska prisstegringstakten för varor och konstatera att den inte är snabbare än omvärldens. Prisutvecklingen följer nämligen i stor utsträckning de internationella priserna, särskilt för varorna i utrikeshandeln.

Vad kan man då göra åt saken för att få ordning på kostnadsutvecklingen och därmed det hot mot sysselsättningen som ligger i den snabba kostnadsuppdrivningen? Om vi startar i teorins kyliga rum, från vilka Gunnar Sträng ber oss att hålla oss undan men från vilka jag anser att varje analys bör utgå, kan man naturligtvis först tänka sig att på allvar ta upp ett förslag som Anders Östlind lade fram för 20 år sedan, de sk östlindska reduktionskoefficienterna. Han sade: "Om lönerna har stigit x procent för mycket, låt oss då bestämma att alla lönestegringstal nästa år reduceras med x procent så att vi får samma relationer som eljest men får en lägre kostnadsutveckling i landet!" Ett annat alternativ skulle vara att sänka arbetsgivaravgifterna för att därmed få ned kostnadsutvecklingen. Ett tredje sätt skulle vara en devalvering och ett fjärde att ingenting göra, vilket också är en åtgärd. Tanken skulle då vara att låta organisationerna se att det blir arbetslöshet, så att de lär sig till nästa gång att de i själva verket i hög grad har ansvar för sysselsättningen i landet. Vid högt uppdrivna lönekrav står nämligen statsmakterna praktiskt taget utan medel att vrida läget till rätta.

Detta var alltså de medel som Östlind angav. Om devalvering skall jag bara säga att det inte är så ologiskt att ena året föreslå revalvering och det andra året devalvering. Jag är inte med i den illustrerade SNS-gruppen, där ordföranden sitter, men jag

vill säga att tanken bakom en revalvering 1973 var utomordentligt god, nämligen att avskärma oss från den internationella inflationen. När man sedan inte följde rekommendationen utan drabbades av den internationella inflationen, som sedan förstärktes genom hela den svenska ekonomin, hamnade man i en situation där en devalvering är fullt logisk.

Jag menar därför att jämförelsen med läget i mitten av 1973, när den internationella inflationen rullade i gång kraftigt, och dagens situation faktiskt motiverar SNS-gruppens förslag. Personligen har jag inga särskilda åsikter om vilken av dessa åtgärder som är bäst. Jag vill bara säga att alla fyra är fullt logiska. Det finns också en femte tänkbar metod — och det är kanske den vi hamnar i — nämligen att staten går in med kryckor och subventioner på alla de punkter där sysselsättningen sviktar. Genom att ge investeringssubventioner till olika företag kan man naturligtvis hjälpligt klara sysselsättningen. Men metoden har enligt min mening särskilt på sikt två allvarliga nackdelar. Den ena sammanhänger med att kunskaper om investeringsmöjligheter, om konkurrensförhållanden, om nya produkter och produktionsmöjligheter är decentraliserade ned till huvudet på individer i enskilda företag. Om man i stället överlämnar besluten om var investeringarna skall ske till politiker, som skall styra dem genom subventioner, kommer denna decentraliserade och fragmenterade kunskapsmassa aldrig att utnyttjas. Den är också omöjlig att överföra från hundratusentals huvuden till ett par tre — hur stora de än skulle vara.

Dessutom förhåller det sig så att den politiska processen som sådan inte alls är särskilt lämpad för investeringsbeslut i enskilda företag, eftersom den av naturliga skäl är — och det bör den vara i en demokrati — starkt inriktad på de agerandes popularitet. Politikernas första uppgift är att överleva som politiker, och en regerings första uppgift är också att överleva. Det är inte heller konstigare än att ett företag vill överleva. Men att då låta politikerna även ta hand om investeringsbeslut i hundratusentals företag, som skall överleva med hjälp av dessa selektiva beslut, är enligt min mening ingen god grogrund för ekonomiskt rationella investeringsbeslut. Politikerna har så enormt viktiga uppgifter på andra områden att de inte bör splittra sin trots allt begränsade kapacitet på att syssla även med investeringsbeslut i individuella företag.

I ett långsiktigt perspektiv är det karaktäristiska för svensk ekonomi den oerhört

pluralistiska investeringsutvecklingen, där hela tiden nya produkter, nya initiativ och nya idéer, som hela tiden funnits hos enskilda människor, realiserar genom att de individer som haft idéerna fått genomföra dem. Om man styr över investeringsbesluten till att bestämmas av en grupp politiker eller ämbetsmän, får man inte en sådan utveckling. De kan inte satsa på produkter — ty dessa produkter finns inte i politikernas huvuden och skall inte heller finnas där utan hos andra människor. Vid ett överförande av investeringsbesluten till politikerna kommer aldrig dessa nya produkter till stånd. Det blir i stället gigantiska satsningar på samma projekt i traditionella branscher med traditionella varor.

Nu sägs det naturligtvis om alla de fyra alternativ som jag nämnt — särskilt om de tre första av de östlindska reduktionskoefficienterna — att de är politiskt omöjliga, och det är tänkbart. Men då säger man samtidigt också att stabiliseringspolitik är praktiskt taget omöjligt när störningarna kommer på kostnadssidan. Det är en dystur om än i viss mån realistisk slutsats. För det är ju tyvärr så att det är politikerna själva som definierar vad som är politiskt möjligt — och det definieras alltid som just den politik som bedrivs. Skulle någon annan politik bedrivas, vore den ett politiskt möjligt.

Göran Ohlin:

Jag skall i år avhålla mig från att framföra några dumma spekulationer om huruvida jag kommer att få se finansminister Sträng här igen nästa år — det är jag som just nu går på kryckor, och jag har fått fel så många gånger tidigare. Men ett tillfälle när jag inte hade fel var förra året, då jag konstruerade en funktion för att jämföra herr Strängs prognoser med utfallet och konstaterade, att eftersom han väntade sig en tillväxt i den svenska ekonomin på ungefär 2—3 procent var sannolikheten stor att det inte skulle bli någon alls. Jag tycker att det är värt att påpeka att det gick precis som jag sade — visserligen inte därför att jag hade klart för mig vad som skulle hända, men det hade ju inte finansministern heller. Jag tycker inte att hans prognoser förra året och framför allt inte att den politik han presenterade var så särskilt adekvata.

När jag ändå sällar mig till dem som ger finansministern en eloge för den politik som förts under 1975 är det därför att jag tycker att finansministern visat prov på en utomordentlig flexibilitet och varit

beredd att frångå många av de stränga föresatser han formulerade i början av året. Den politik som fördes mötte utomordentligt svåra påfrestningar med mycket stor framgång.

Jag skall emellertid övergå till att diskutera en annan sida hos herr Sträng än hans flexibilitet. Det finns hos honom också ett drag av utomordentlig fasthet, och vissa uppfattningar som han har framfört här — om inte under alla sina 21 år som finansminister så dock under många av de år som jag har haft nöjet att lyssna till honom — har han upprepat en del saker som jag tycker att det är ekonomernas skyldighet att resa invändningar emot. Men jag måste också säga, att om herr Sträng någon gång skulle begära ordet och yttra: ”Ni har alldeles rätt, mina herrar! Jag har äntligen insett hur det ligger till” — då skulle min världs bild rasa ihop!

De tre punkter jag vill kommentera gäller först herr Strängs syn på det statliga budgetunderskottet, som han har upprepat här i dag. Det oroar honom äf efter år, och han brukar invända mot ekonomernas förslag om att han skulle konsolidera den offentliga sektorn och se litet grand på den betydande utlåningsfaktor som AP-fonderna utgör, att AP-fondernas medel minsann redan är intecknade på annat håll osv. Jag har konstaterat att finansministerns irrläror på denna punkt i år t o m har fått färga av sig på nationalbudgeten. Denna brukar annars vara ett slags korrektiv. När man först hade läst finansplanen kunde man sedan gå till nationalbudgeten och se hur det verkligen förhöll sig med den offentliga sektorn. Men i år har finansministern på något sätt lyckats sträcka ut sin hand över nationalbudgeten också.

På en annan punkt predikar finansministern i år en filosofi som förefaller mig väl enkel. Det gäller den utländska upplåningen, som han inte tycker om. Han menar — och det ligger naturligtvis mycket i det — att det om vi skall låna stora belopp utomlands är viktigt att dessa medel används för produktiva investeringar. Men det är väl bara att konstatera att man inte förefaller att lyckas särskilt bra i det korta loppet om det gäller att expandera näringslivets investeringar. Men den huvudsakliga anledningen till att den upplåning som ägde rum under 1975 i varje fall inte behöves betraktas som särskilt oroande är att den i stor utsträckning har sin motsvarighet i den enorma lagerupbyggnad som nu finns. Vi har lager i stället för valutor. Vi har, om man så vill uttrycka det, producerat på kredit. Men dessa lager har en enorm storlek, och det är nödvän-

digt att ta hänsyn till de inkomster som avvecklingen av dem kommer att inbringa. Det är faktiskt i dagens läge utomordentligt svårt, för att inte säga lönlöst, att diskutera om denna upplåning skall avvecklas till 1980, till någon tidigare tidpunkt eller kanske senare.

Låt mig slutligen säga några ord om växelkurser. Assar Lindbeck har redan varit inne på den frågan, men jag har en del att tillägga.

För det första måste jag nog hövligt men bestämt säga, att herr Sträng, även om det är roligt att höra vad han har att säga om dessa saker, som var och en förstår på grund av sitt ämbete är diskvalificerad från en seriös diskussion om växelkurserna. Det vore mycket egendomligt om han plötsligt skulle säga, att han tyckte att den svenska kronan är mogen för devalvering. Då skulle han ha gjort sig skyldig till ett allvarligt tjänstefel. Det är inte med myndigheter som man diskuterar växelkurser. Frågan är om man i en demokrati över huvud taget kan ha en särskilt seriös och inträngande debatt om växelkurser. Det är möjligt att detta är den huvudsakliga anledningen till att en aktiv växelkurspolitik är så utomordentligt impopulär och svår att föra.

Det vore helt annorlunda om herr Sträng skulle vara övertygad om att det var ett elegant och inte bara — som han sade — ett snarfagert sätt att föra en ekonomisk politik, om han och Krister Wickman då och då över någon veckända ändrade växelkurserna och sedan förklarade varför de hade gjort det. Det kan nog knappast göras på något annat sätt. Att vi ändå föreslog växelkursförändringar både förra året och i år berodde på att situationen faktiskt är sådan att det inte finns så många ekonomisk-politiska instrument kvar som kan anses acceptabla. Mitt intryck av vad finansministern sagt inför 1976 är att han delar den syn som de flesta ekonomer har på den ekonomiska utvecklingen, på möjligheterna och på problemen. Påfrestningarna på sysselsättningen kan bli svåra, och det vore angeläget att försöka stimulera investeringarna. Men jag har också ett intryck av att han menar att det egentligen inte är mycket att göra. År 1976 får vi försöka ta det som det blir och vänta på 1977. Det tyckte vi i SNS-gruppen inte var helt tillfredsställande. Vi ansåg det vara vår skyldighet att påpeka att det fanns möjligheter att göra något mera aktivt, och det var därför vi föreslog dessa snarfagra vägar, som inte är farbara.

Sven Grassman:

Vi tycks alla vara eniga om att Sverige har manövrerat mycket väl i den internationella depression som vi upplevt under de senaste två åren, och därvidlag finns inte mycket att diskutera. Men det finns vissa farhågor för hur det skall gå innevarande år, under resten av den nuvarande djupa avmattningen. Det är väl många som räknar med att arbetslösheten kortsiktigt kommer att öka under de närmaste månaderna. Även finansplanens beräkningar utgår från en ganska kraftig ökning av arbetslösheten. Det sägs inte rent ut i nationalbudgeten och i finansplanen, men om man ser på prognosen för BNP, produktiviteten, arbetskraftsutbud osv, får man fram en ökning av arbetslösheten på nästan en hel procentenhet, och det är ganska mycket. Anledningen är naturligtvis att man känt det internationella utrymmet som ganska trångt och begränsande för den inhemska aktiviteten. Det är detta jag vill säga några ord om.

Utgångspunkten för finansplanen är ju att få bukt med bytesbalansunderskottet och att minska vår — som man säger — väldiga skuldbörda. Jag vill bara påpeka att finansplanens bytesbalansbegrepp är ganska godtyckligt, och att Sverige ännu över huvud taget inte har någon utlandsskuld. Den sk utlandsskulden uppgår i själva verket till en utlandsfordran. Företagssektorns upplåning i utlandet motsvaras nämligen av en kraftig ökning i valutareserven och bankernas utlandsställning. Låt mig redovisa uppbyggnaden av vår totala skuldbörda — om jag får kalla det så — mot utlandet i slutet av 1974, som är det sista år vi har siffror för. Det är fråga om officiell statistik, som jag själv var med om att bygga upp för fem år sedan i betalningsbalansutredningen: (se tabell 1).

Om vi ser på hela det svenska folkushållet visar det sig att bolagssektorn vid årsskiftet 1974—1975 totalt hade utlandsfordringar på 23 miljarder kronor. Skulderna uppgick till 24 miljarder. Det blir en nettoskuld mot utlandet på 1 miljard. Banksektorn — riksbanken plus affärsbankerna — hade en nettofordran mot utlandet på 13 miljarder vid samma tidpunkt. Detta ger oss en *total nettofordran* mot utlandet på 12 miljarder vid årsskiftet 1974—1975, alltså för ett år sedan. Därtill kommer vissa mindre poster såsom hushållssektorn, som har en mycket liten nettofordran mot utlandet, staten med en fordran på någon miljard och kommunerna, som hade en mycket låg skuld — den har ökat något under det sista året.

Tabell 1. Sveriges totala utlandsskuld den 31.12 1974; milj. kr

	Bolagssektorn	Banksektorn	Totalt
Tillgångar	23 480	12 692	
Skulder	24 463	7 298	
Nettofordran mot utlandet	-983	+13 115	+12 132

Efter denna tidpunkt har bytesbalansunderskottet enligt finansplanen varit totalt ungefär 7,6 miljarder. Om man alltså från vår nettofordran mot utlandet vid årsskiftet 1974—1975 drar detta totala bytesbalansunderskott — vi har ju ingen direkt statistik för någon senare tidpunkt, men det är en fullt logisk och vattentät metod — kommer vi fram till att vi även i dag har en positiv nettofordran på utlandet uppgående till ungefär 4,5 miljarder kronor. Om man vill kan man här till lägga de 16 miljarder som lagerupbyggnaden 1974—1975 representerar och som Göran Ohlin talade om.

För den som följt debatten, presentationen av finansplanen i TV och radio liksom den tidigare presentationen av långtidsutredningen är detta litet överraskande siffror. Man kanske rent av skulle kunna säga att den svenska allmänheten har vilseletts en smula i det myckna talet om utlandsskuld-sättningen och den väldiga skuldbördan. Men min beräkning visar att vi i dag, när de två värsta åren 1974 och 1975 i den djupa depressionen redan är avklarade, ännu inte har någon skuldsättning mot utlandet. Tvärtom har vi en mycket solid situation. Finansiellt står vi på plus och har dessutom stora lager.

Finansministerns definition av utlandsställningen är inte bara godtycklig från denna rent kamerala synpunkt. Den ändras också över tiden för att passa aktuella politiska syften. År 1971, när vi senast hade en betalningsbalanspåfrestning motiverades en dämpad inhemsk aktivitet med oro för utlandsställningen. Både då och nu har det emellertid i stor utsträckning varit fråga om en *omfördelning* av utlandslikviditeten mellan banksektorn och företagssektorn.

År 1971 sjönk valutarenserv, och detta föranledde en kraftigt restriktiv ekonomisk politik. Men man blundade för att det samtidigt pågick en stor ökning av företagens likviditet i förhållande till utlandet.

I dag är situationen den omvända. Nu pekar man på företagens "enorma upplåning", som man kallar det, och blundar för att den andra komponenten, valutareserven, har gått upp mycket kraftigt. Förra gången kritiserades herr Sträng för att ett

snävt valutareservmål togs till intäkt för att deflatera ekonomin åren 1971, 1972 och 1973. I dag tas den *andra* delen, dvs företagens utlandslikviditet, som utgångspunkt för vilken aktivitet vi skall ha i vårt land, och denna metodik är fundamentet både för finansplanen och i viss mån för långtidsutredningen.

Någon ordning måste det ju vara på utlandsmålet. Om man vill bedöma landets yttre likviditetsläge på grundval av bara *en* av utlandsställningens komponenter, så måste man rimligen hålla sig till samma komponent hela tiden. Men det naturliga är ju att se på vår *totala* finansiella utlandsställning. Denna är alltså god i dag. Det är nästan bara Västtyskland, som har en bättre position bland andra jämförbara länder, och vi vet hur det landet nått den genom en enastående brutal deflationspolitik. Självfallet finns det gränser för hur mycket vi bör låna i utlandet, men nu är inte rätta tidpunkten att bromsa, eftersom vi har en internationellt sett ytterst stark finansiell position. Ett annat skäl är att vi i den rådande världsurecessionen bara hjälper omvärlden med fortsatta importöverskott. Finansministern antydde nyss att vi i det rika Sverige snyltar på eller lånar reala resurser från omvärlden. Men detta moraliska problem finns inte i dagens läge, eftersom omvärlden ligger i träda och inte utnyttjar sina egna resurser. Det hade varit annorlunda om vi hade lånat år 1971, när de övriga länderna till fullo utnyttjade sin kapacitet. Då hade vi varit tvungna att pressa undan andra från de reala resurserna. Nu kan man säga att Sverige — liksom Norge — bedriver ett slags expansiv finanspolitik för resten av världen och aktiverar resurser, som andra, maktlösa regeringar inte kunnat utnyttja.

Det kan också påpekas att det rent tekniskt ännu inte på ett tag finns några nämnvärda hinder för upplåningen. Staten bör naturligtvis själv gå ut och låna — inte tvinga företagen att låna upp pengar som i sista hand hamnar i valutareserven. Denna upplåning är ett led i den ekonomiska politiken — en form av valutapolitik, som jag inte tycker att man skall lägga på företagen. Företagen kan för all del få

låna en del, men vi kan få bättre villkor och lägre räntor, om staten går in, som har skett i många andra länder.

Vare sig utlandsmålet definieras som bytesbalanssaldo vid en given växelkurs — i förhållande till ormen, dvs till Västtyskland, som det de facto innebär — eller bara som en *del* av landets finansiella netto-position i förhållande till utlandet (där finansministern väljer ut den del som går sämst eller i övrigt råkar passa hans syften vid olika tidpunkter) blir det alltså en mycket godtycklig politik. Både finansplanen och i viss mån långtidsutredningen bygger därför enligt min mening på ett ostadigt eller kanske rent av felbyggt fundament.

Utlandsbalansmålet måste naturligtvis tas allvarligt i en öppen ekonomi som den svenska. Men desto viktigare är det då, att vi har en riktig definition av detta mål och en korrekt information om det. Risker finns nu, som jag sade inledningsvis, att aktiviteten kraftigt går ned i Sverige och att vi får känna av depressionen alldeles i onödan nu på sluttampen, av rädsla för utrikesställningen. Jag har alltså visat att något fog för en sådan oro inte finns och att det i själva verket är en mycket god affär, om Sverige fortsätter att låna. Vi kommer åtminstone över den djupa depressionen.

För närvarande är alltså våra utlandsaffärer inget hinder för en mer expansiv politik, som kan motverka den uppgång i arbetslösheten som vi nu alla väntar på. Vi kan alltså behålla den fulla sysselsättningen under återstoden av recessionen i vår omvärld — om vi vill.

Clas-Eric Odhner:

På det hela taget har jag inga större invändningar mot de bedömningar av det internationella läget och av det svenska som finansministern har gjort i budgeten. Jag och vi — jag kan väl i detta sammanhang få tala för min organisation — instämmer i hög grad i de prioriteringar som gjorts i budgetpolitiken, beträffande sysselsättningen och beträffande investeringarna. Något som jag reagerade mot litet grand i framställningen var att herr Sträng hade en tendens att skildra läget just nu som så lysande. Det kanske vi väl ändå inte skall säga att det är. Vi skall inte bara mäta den ekonomiska situationen med sysselsättningen. Sysselsättningen har av speciella skäl hållits uppe, på grund av att företagarna väntat sig en konjunkturuppgång snart, även när efterfrågan från utlandet sviktat, och på grund av trygghetslagarna. Men vi

har ju haft en stark nedgång i produktionen under 1975 och vi har en mycket betydande ledig kapacitet i det svenska näringslivet.

Vi har gjort beräkningar över denna lediga kapacitet, och det har också Göran Ohlin och hans grupp gjort. Dessa beräkningar har haft olika utgångspunkter. Vi har kommit fram till att den lediga kapaciteten, med den nationalbudget som i dag föreligger, blir ungefär 7 procent av bruttonationalprodukten 1976. Göran Ohlins grupp har kommit fram till siffran 6 procent. Vi ligger alltså mycket nära varandra. Det gäller ett även för svensk ekonomi stort belopp. Därför tror jag att vi skall vara på det klara med att vi befinner oss i ett utgångsläge, där vi har rätt mycket att ta igen. Det kan naturligtvis i och för sig vara ett mycket angenämt utgångsläge. I detta sammanhang har man haft en viss tendens att blanda in de beräkningar av BNP-utvecklingen som görs i långtidsutredningen, där man som en långsiktig trend, bortsett från konjunktursvängningar, anger att vi skall växa med 3 procent om året. En beräkning med utgång från nuvarande läge med ett mycket lågt kapacitetsutnyttjande ger naturligtvis betydligt större tillväxtpotentialer, även om man räknar med en framtida lågkonjunktur, som inte går ned så djupt som dagens.

Det finns ett i budgetsammanhanget inte så mycket diskuterat problem, som jag oroar mig litet för och som jag gärna skulle vilja höra finansministerns mening om. I och för sig är det en riktig satsning att vi skall investera oss ur vår svaghet i betalningsbalansen. Grassman säger att det i själva verket inte finns någon svaghet, och Göran Ohlin tenderade också att luta åt det hållet. Men om vi vill fortsätta att använda dessa resurser måste vi bygga upp nya för att kunna klara oss i nästa nedgångssituation. Men problemet är ju att flertalet andra industriländer har funnit att efterfråge-åtstramning och deflation inte är så bra och därför också önskar satsa på näringspolitiken. Alla står i startgroparna för att försöka investera och exportera sig ut ur sina svårigheter med underskott i betalningsbalansen samtidigt som de länder som har överskott i dag i sin bytesbalans, som t ex Västtyskland och USA, mycket gärna vill behålla dessa överskott. Det stimulerar deras ekonomi och ger dem en ekonomisk makt i världen, något som är mycket bekvämt att ha.

Hur skall vi lyckas med att klara denna starka exportökning i år och åren framöver när det blir så trångt på världsmarknaden och alla skall försöka kränga sina

produkter i en enorm exportökning för att klara sina underskott? Det är den problematiken som vi litet har missat teoretiskt, i budgeten och i diskussionen om den.

Man kan som Göran Ohlin säga att vi skall klara detta genom en devalvering. Då blir våra produkter billigare och vi kan sälja mera. Men eftersom jag tillhörde dem som för några år sedan talade om en revalvering, kan jag kanske få säga med utsikter att bli trodd, att jag i dag inte väntar mig en devalvering. Först och främst kan det knappast sägas vara särskilt motiverat. Vårt kostnadsläge vad gäller löner och prisutveckling har inte i väsentlig grad försämrats i förhållande till utlandet, dock med undantag av Västtyskland, som haft en exceptionell utveckling.

Vi hade en enorm vinstutveckling under 1973 och 1974, som Assar Lindbeck sade, i företagen inom den konkurrensutsatta industrisektorn och en nedgång i löneandelen. Denna nedgång har under 1975 i stora delar vänt, så att vi är tillbaka ungefär i det vinstläge vi hade i början av 1970-talet. Men det är väl en relativt rimlig utveckling, som inte kan motivera en devalvering. Skulle vi vidta en devalvering i dag, skulle det med vårt läge uppfattas som en aggressiv handelspolitik. Särskilt mot bakgrund av "skomanövern" skulle den säkerligen föranleda motåtgärder och besvärligheter för oss. Jag tror att det skulle kunna vara en ganska äventyrlig utveckling.

Slutligen en fråga till. Göran nämnde att det verkade som om finansministern hade velat hoppa över 1976, eftersom alla faktorer och handlingsparametrar är låsta för detta år, och att man därför föreslog åtgärden devalvering, en handlingsparameter som inte var låst. Det kanske ligger något i detta, eftersom vi har flerårsavtal på olika områden etc. Men kan vi då säga någonting om 1977? Är det inte så att vad som händer under 1977 i mycket hög grad fastställs under 1976, så att vi om ett år kanske säger oss att vi får hoppa över 1977 också därför att alla handlingsparametrar är låsta?

Vi kanske skall försöka se litet längre framåt i tiden. Det är väl helt riktigt att vi måste se till att vi följer med i kostnadsutvecklingen i omvärlden. Finansministern var inne på tanken om en kombination av skattereformer och löneuppgörelser. Entusiasmen för de politiska manövrer där lönerörelserna drar in i riksdagshuset är väl inte alltid så förskräckligt stor från vårt håll, och jag skulle därför vilja ställa följande fråga till finansministern: Vad finns det för förutsättningar att vi över

huvud taget skall kunna slippa en sådan här manöver för 1977 eller göra den mycket liten? Det är ju en fråga om inflationstakt och möjligheter att hålla nere inflationen så att inte kollisionen mellan inflation och progressiv skatteskala blir så häftig. Finns det några förutsättningar för en sådan utveckling?

Lars Wohlin:

Problemet med kapitalimporten har diskuterats bl a av Sven Grassman. Man kanske skall se det så att man tagit ut en del av sitt sparkapital och sänkt sina fordringar på utlandet. Jag kan tillägga att i Sven Grassmans siffror inte ingår ökningen i de svenska företagens utländska direktinvesteringar. De har varit netto 3 miljarder under dessa år. Vad gäller kapitalimporten kan man säga att vi importerar kapital för att investera. Men man kan samtidigt konstatera att investeringskvoten i samhället har gått ned kraftigt 1975 jämfört med genomsnittet för 1974. I den meningen använder vi inte den minskade nettofordran till utlandet till att investera.

I finansplanen sägs att man skall använda denna till att öka investeringarna inom den konkurrensutsatta sektorn. Jag tycker att det finns anledning att använda den både där och i den skyddade sektorn. Totalt ökar ju enligt finansplanen investeringsvolymen i landet med 0,7 procent och det är en ganska blygsam post. Det finns gott om investeringstillfällen av importsnål karaktär även utanför industrin, som man skulle kunna satsa på i litet större utsträckning. Jag tänker bl a på bostadsinvesteringarna, som man tänker sänka med 7,8 procent. Jag tycker alltså att investeringskvoten kunde lyftas litet grand i samband med den internationella upplåningen.

Jag vill härefter gå över till frågan om kostnadsutvecklingen. Den är en central fråga, inte bara kortsiktigt utan även mera på lång sikt. Vi har några nya problem, bl a att Sverige står inför en mera ambitiös sysselsättningspolitik under resten av 1970-talet, samtidigt som vi gör den bedömningen att andra länder kommer att ha en lägre aktivitetsnivå än tidigare. En sådan bedömning ingår bl a i långtidsutredningen. Under sådana förhållanden blir självfallet kostnadsproblemet svårare att lösa än tidigare.

Det andra problemet med kostnadsutvecklingen är ju den mycket långsamma produktivitetens utvecklingen. Det är svårt att riktigt förklara den företeelsen. Industriproduktionen under två år kommer praktiskt taget inte att växa någonting, och

produktivitetstillväxten kommer nästan att ligga på noll. Samtidigt vet vi att industriproduktionens potentiella kapacitet växer med ungefär 5 procent om året. Det betyder att vi skulle ha ett gap mellan faktisk och potentiell produktion på ca 10 procent. Man kan också formulera det så att vi har 100 000 sysselsatta inom industrin, som egentligen inte behövs där. Hur mycket av det som spiller ut i form av öppen arbetslöshet vet jag inte, men det är uppenbart en mycket stor belastning på lönsamheten.

Man kan fråga sig om orsakerna till denna produktivetsnedgång. Jag tror att den i stor utsträckning beror på "labour hoarding" men menar att vi knappast kommer att ta igen hela denna produktivetspotential under nästa högkonjunktur. En rad institutionella förändringar av olika slag har skett, som kan påverka den långsiktiga strukturella produktivetsstegringen. En sådan sak är en långsammare strukturomvandling vars orsaker är svåra att precisera. Det är dock uppenbart att våra långsiktiga möjligheter att klara produktiviteten är starkt påverkade, och jag tycker att detta problem mera borde ha tagits fram och diskuterats. Produktiviteten är ju i finansplanen bara liksom given från ovan. Man diskuterar resursfördelning och stabiliseringspolitik, men vad kan staten göra åt den tendens till sjunkande produktivitet som vi haft? Vad finns det för politik som kan ändra detta läge?

Man resonerade t ex i långtidsutredningen arbetstidsförkortningen, som skulle leda till ett så stort produktionsbortfall som från 40 till 37,5 timmar. Finansministern säger att vi inte kan klara detta. Vi behöver den resurstillväxt som då skulle bortfalla. Men man kan konstatera att den sänkning av produktivitetstrenden som hittills registrerats under 1970-talet motsvarar lika mycket som en sänkning av arbetstiden från 40 till 37,5 timmar. Det finns alltså enligt min uppfattning starka skäl att överväga möjligheterna för staten att gå in och öka produktiviteten. Man kan t ex peka på de regionalpolitiska satsningarna. Vi är egentligen alla ense om dessa, men man kan diskutera deras former. Man behöver inte bara se på deras sysselsättningseffekter utan även på räntabiliteten och effektiviteten hos de företag som får lokaliseringar. Sådana överväganden kan leda till diskussion om formerna för dessa bidrag.

Man kan också diskutera den mindre och medelstora industrins utveckling. Man kunde t ex förra året konstatera att en mycket stor andel av de medelstora företagen har sålts ut till stora företag med anled-

ning av framförda förslag om en realisationsvinstbeskattning. Det kan vara synd att många mindre och medelstora företag av detta skäl — kanske inte alltid rationaliseringstekniskt motiverat — går över till storföretagen. Jag kan inte förstå att man inte skulle kunna utforma en realisationsvinstbeskattning så att man lät skatten på den värdestegring som redan ägt rum utgå enligt den gamla normen medan de nya skatterna fick utgå på den värdestegring som uppstått därefter. Det skulle alltså vara nödvändigt att fastställa nya ingångsvärden i samband med övergång till en ny beskattning, men jag tror inte att det vore något olösligt problem. Jag vill bara understryka att jag saknar en diskussion om sådana svärfångade faktorer. Diskussionen om avvägningen mellan å ena sidan miljö-, trygghets- och välfärdsmissiga förbättringar för arbetskraften i företagen och å andra sidan produktiviteten måste ändå föras explicit.

Slutligen vill jag konstatera att finansplanen till övervägande del handlar om hur man skall satsa på industriinvesteringar. Det framläggs en lång rad förslag om nya finansiella utgifter, och det är svårt att få en klar överblick över vad dessa betyder. Jag har emellertid noterat att 500 milj kr går till AP-fonden, 1 500 milj kr till Statsföretag och 1 500 milj kr i ökade regionala bidrag — varav jag förstår att en mycket stor del skall gå till Stålverk 80. Dessutom höjs finansfullmakten under posten oförutsedda utgifter, och däri ingår numera 500 milj kr till Stålverk 80 — man konstaterar att anslagen dit har flyttats över till punkten oförutsedda utgifter — samt 1 miljard till varven. Det sätts ofta likhetstecken mellan sådana finansiella satsningar och investeringar, men går man igenom de satsningar som förekommit kan man konstatera att 1 miljard åtgått för att täcka förluster i företag — Eriksberg och NJA — att ca 1,5 miljarder gått till Stålverk 80 och att 1 miljard disponerats för inköp av andra företag. Sådana köp för täckande av förluster ökar ju inte produktionskapaciteten i landet. Ungefär 1 500 miljoner går tillsammans med Statsföretags upplåning till att öka investeringarna i Statsföretag.

Jag vill inte garantera varje siffra som jag lämnat, eftersom det är mycket svårt att ur finansplanen exakt utläsa vad som är avsikten. Jag har i dag utan att få något klart besked försökt ställa frågan till Statsföretag, om det under 1976 kommer att öka sina investeringar, men såvitt jag förstår kommer så inte att bli fallet, även om finansplanen på denna punkt ger ett mycket

expansivt intryck. Man kan konstatera att denna politik i rätt hög grad har långsiktig karaktär. Det är inte fråga om konjunkturpolitik utan om ett led i en långsiktig industripolitik. En stor del av de projekt som ligger bakom rubrikerna genererar huvudsakligen inte sådana handelsbalansbidrag fram till 1980 som utmålats. Skall man alltså få en snabb och tidig effekt på produktionsvolymen måste man alltså ha en mycket starkt återhållande kostnadsutveckling, som stärker konkurrensläget och höjer produktionsutnyttjandet inom den givna kapaciteten. En mycket liten del av dessa stora investeringar kommer att kunna generera ett sådant överskott inom den tidsperiod som man överblickar i finansplanen.

Sven-Olof Lodin:

Budgeten innehåller ju ingenting om skatter, och därför borde jag kanske inte yttra mig, men finansministern gjorde ett överraskande uttalande i går under utfrågningen i TV om att han överväger retroaktivitet i samband med ett förslag om ändring av realisationsvinstbeskattningen som skall framläggas under våren. Detta tvingar mig till en kort kommentar och en fråga till finansministern.

Det finns två tolkningar av hans uttalande. Den första tolkningen, den pessimistiska, är att finansministern bestämt sig — och han har tidigare använt sig av obetydliga vinkar än så för att annonsera politiska beslut. Men i så fall borde det väl ha varit ett anständighetskrav att det i budgetpropositionen hade angivits att ett sådant förslag skulle komma, också med angivande av procentsatser. Jag väljer därför den mera optimistiska tolkningen att herr Sträng ännu inte bestämt sig och att det därför kanske kan löna sig att säga ett par ord om detta.

Tidigare använde man en retroaktiv skattelagstiftning endast i undantagsfall. Både departementschefen och riksdagen bad om ursäkt när man gjorde det. Numera hänvisar däremot departementschefen och riksdagen till tidigare fall som alibi för sitt handlande. Det har med andra ord blivit en ful ovana. Vi har under innevarande riksmöte redan haft ett beslut om retroaktiv lagstiftning — det gällde pensionsförsäkringar — och vi fick i går en proposition om fåmansbolagsbeskattningen, innehållande retroaktiva element. Vi skall också få en proposition i vår om generalklausul i skattelagstiftningen, som annonserats med löfte om att den skall vara retroaktiv från den 1 januari. Detta har

alltså verkligen blivit en vana.

I TV anförde finansministern endast ett skäl för retroaktiviteten, och det var ett av de märkligare som jag hört talas om i dessa sammanhang, nämligen att den 1/1 1976 redan var passerad och att det kanske är för långt till den 1/1 1977. Nu har den 1 januari tidigare ingalunda varit något sakrosant datum. Jag vill påminna om att den eviga aktievinstbeskattningen infördes från den 1/7, den eviga fastighetsvinstbeskattningen trädde i kraft, i vissa delar retroaktivt, den 8/11, intertransaktionslagstiftningen retroaktivt den 1/7, pensionsförsäkringslagstiftningen, som antogs i december förra året, retroaktivt från inte mindre än tre olika tidpunkter: den 20/1, den 28/4 och den 30/6. Det visar att finansministern varit ganska bra på att använda andra dagar än den 1 januari, och kanske går det bra i det här fallet också.

Jag skall upprepa alla skäl som finns mot retroaktivitet. Jag vill först bara bekänna att jag kan acceptera retroaktiv lagstiftning, om det finns starka skäl för den. Men jag skulle vilja be finansministern betänka ett par saker. Om man utan starka skäl gång på gång inför retroaktivitet i lagstiftningen, förlorar de skattskyldiga förtroendet för lagstiftaren, och det medför att det inför varje skattereform kommer att bli osäkerhet, ryktesspridning och panikångder oavsett om retroaktivitet planeras eller ej. Detta får mycket ledsamma följder och medför dessutom att vissa grupper kan skära pipor i vassen på de andras panik.

Finansministern bör, liksom Lars Wohlin, vara medveten om att osäkerheten inför den kommande realisationsvinstbeskattningen medfört ett beklagligt stort antal familjebolagsförsäljningar under hösten 1975 och att det to m varit fråga om försäljningar i panikens tecken, vilka över huvud taget aldrig hade kommit till stånd, om man inte hade förlorat huvudet. Det är storföretagen som skurit pipor i vassen genom att de till en billig penning kunnat inhösta de attraktiva familjeföretagen. Den situationen kan inte vara önskvärd. Men det finns också framtida risker. Om de skattskyldiga får klart för sig att de jämt och ständigt riskerar retroaktiva ingripanden, kommer de att i god tid inrätta sig därefter. Då förlorar retroaktiviteten i framtiden sin effekt som vapen. Så har väl delvis också skett under år 1975.

När det gäller den kommande realisationsvinstbeskattningen finns inga starka skäl för en generell retroaktivitet. Därför tycker jag att det för att ta bort den osäkerhets känsla som tidningsrubrikerna gjort

sitt bästa för att hjälpa till att sprida vore önskvärt att finansministern nu tog tillfället i akt att förklara att någon generell retroaktivitet inte är avsikten, så att normala affärer kan genomföras med vetskap om skatteeffekterna. Om retroaktivitet i något speciellt avseende skulle vara nödvändig, vore det ju i så fall också synnerligen tacknämligt om det kunde klargöras med det snaraste.

Gunnar Sträng:

Jag skall försöka i korta drag beröra inläggen från den långa rad av talare som ytttrat sig. Jag skall börja med Assar Lindbeck. Problemet ligger på kostnadssidan som är det starkaste hotet mot sysselsättningen. Jag håller med Assar Lindbeck om att utvecklingen under de sista åren ger anledning att ta upp detta som ett av våra allvarliga problem för sysselsättningen och för hela inflationsutvecklingen. Det viktigaste blir följaktligen i ett samhälle som vårt, med fria arbetsmarknadsorganisationer — dess bättre är det kloka människor i deras ledning — att se till att vi blir inforstådda med allvaret i situationen.

Priser och löner har ett definitivt samband, och vi har anledning att räkna med andra och hårdare metoder ute i världen än de som vi tillämpar när det gäller att komma till rätta med inflationen. Det är på övertygelsens väg och med förståndsmässiga skäl som vi i vårt land skall kunna klara situationen framöver, och jag har gott hopp om att vi skall lyckas med det. Jag håller med om att det varit en alltför kraftig och odisciplinerad utveckling under 1975 på sina håll. Det är onödigt att nu försöka analysera orsakerna till detta, men jag tror att man på löntagare- och arbetsgivarhåll börjar bli medveten om att det måste bli en annan bedömning av frågorna i fortsättningen. Ingen människa har nytta av att räkna in tvåsiffriga lönehöjningstal, om de illa kvickt äts upp av motsvarande prisstegringar. Här blir det fråga om en "deal", där man kommer fram till att det väsentliga för löntagarna är att ur en tillväxt, som sannerligen inte blir alltför storstältig, ändå få en real andel. Jag tror att en av möjligheterna att komma fram till resultat blir — hur överraskande det än kan låta för många — något av ett Haga 3. Jag har sagt det tidigare och ber att få säga det nu också.

Den rent teoretiska tanken att enligt Anders Östlinds modell korrigera ett alltför kraftigt uttag genom att ta bort den del som tagits ut alltför högt är naturligtvis

ett elegant sätt att klara sig ur ett besvärligt problem. Men det är fortfarande en lösning på det subtila och teoretiska planet. Jag betraktar det inte som möjligt att till arbetsmarknadsorganisationerna säga att det avtal som de har undertecknat på båda håll skall brytas upp av den politiska makten.

Jag vet att det finns företagare som har rekommenderat detta under den senaste tiden, men jag är angelägen om att säga att den lysande radikallösningen inte föreligger i dag och med all sannolikhet inte heller kommer att föreligga i fortsättningen. Man får ta itu med detta innan de höga kostnaderna är etablerade. En korrigerande efterhand kan visserligen ske genom att man går ut med en högre beskattning och därigenom tar bort en del av medborgarnas efterfrågan, som släppts lös genom obehärskade lönerörelser, men det lindrar inte företagens löneläge, och det är som Assar Lindbeck säger det internationella kostnadsläget som är vårt allvarliga problem framöver.

Till Göran Ohlin skulle jag bara vilja säga att jag naturligtvis haft ett personligt intresse av att se till att världen inte rasar ihop för mina värderade motståndare i den nationalekonomiska disciplinen och därför är tvingad att försöka upprätthålla en viss fasthet och kontinuitet år efter år när vi träffas vid denna debatt. Men jag är angelägen om att understryka — och det säger jag både till Göran Ohlin och till Sven Grassman — att jag personligen är så gammalmodig att jag tror att det finns en gräns för statens upplåning. Man kan naturligtvis säga att upplåningen svarar mot ökade lager och en förbättrad valutakassa, och jag sade i mitt inledningsanförande att lageruppbyggnaden under 1975 kan värderas till 10 miljarder kronor. Men denna summa representerar ju inte uteslutande extralagringen utan också en normal lagringsverksamhet. Jag är inte beredd att säga hur mycket jag skall värdera den extra lageruppläggnings som förekommer.

Jag vill också säga till Sven Grassman att — även om jag var helt fascinerad av hans anförande och sade mig: Varför har jag nu alla dessa bekymmer när problemet är så fenomenalt enkelt? — att den väg som han anvisar har litet för mycket av blankpolerad asfalt. Det blir en oberäknelig framfart, där det är alltför lätt att slinka ned i diket. Vad först gäller sysselsättning och arbetslöshet har bilden varit överraskande bra under hela 1975. Den sista redovisningen från AK-undersökningarna visar för månadsskiftet november—december arbetslöshetstalet 1,7 procent, och det

är ju mycket lågt. Det motsvarar litet över 30 000 av de 2 800 000 arbetslöshetsförsäkrade som vi har. Vi kan aldrig komma ned till 0 procent, och vi kan knappast heller komma lägre än nu — det måste alltid finnas människor på väg från en sysselsättning till en annan och sådana som anmäler sig som arbetssökande. Det kommer också alltid att finnas människor som visserligen gärna vill ha ett jobb men som befinner sig på en sådan plats där det för tillfället inte är fysiskt möjligt att ordna ett sådant. Följaktligen tror jag inte att vi kan komma längre ned än till de 1,7 procent i arbetslöshetstal som vi f n har. Nu får vi en ny uppgift om några dagar, och jag vet ingenting om den, men jag skulle tro att några dramatiska förändringar inte kommer att inträffa. Enligt vår prognos kommer den internationella efterfrågan på nytt att återkomma under senare delen av år 1976. Innan den slår igenom hos oss är det närmast det första halvåret 1976 som framstår som besvärligt. Jag tror att man har rätt om man säger att vi får räkna med en ökad arbetslöshet, och vi har också rustat oss emot en sådan. Men så mycket kan jag säga till denna värderade församling att om vi tar hand om dessa människor och ger dem en utbildning, blir de efterfrågade och attraktiva på arbetsmarknaden på ett annat sätt än när de inte har en yrkesutbildning.

En företagare från Småland som ringde mig i dag på förmiddagen var intresserad av dessa frågor. Han hade suttit och lyssnat på mina framträdanden i radio och TV, och han sade till mig: Här i vårt lilla samhälle behöver vi nyanställa 50 man i våra små industrier, men det finns inte en enda man tillgänglig. Det finns en del arbetslösa anmälda, men vi vill inte ha dem, eftersom de inte har någon utbildning. Då har vi ingen nytta av dem. Vi har två yrkesskolor i bygden, varav den ena är halvbelagd och den andra varit på väg att slå igen, eftersom ingen söker sig dit för att få utbildning.

Det är detta vi måste övertyga framför allt den yngre arbetskraften att göra. Så mycket kan jag erfarenhetsmässigt säga att även under de sämsta konjunkturer som vi hade under 1971 och 1972 saknade en tredjedel av de svenska företagen yrkesutbildad arbetskraft, och efterfrågade sådan. Detta är trots allt den stora, ännu icke avklarade uppgiften för oss som har ansvaret för sysselsättningen.

Jag brukar ibland försöka sätta valutareserven i relation till vår utrikeshandel. Dagens valutakassa på 12 miljarder motsvarar ungefär två månaders import. Det

är inte så mycket att vi kan säga att vi är på det torra. Vi har under hela efterkrigstiden med vissa undantag haft ett motsvarande eller bättre läge. Vi har både under 1950- och under 1960-talet haft år med en mindre valutareserv men med täckning för flera importveckor och -månader än i dag. Valutareserven i absolut mening är alltså inte alltid ett tillfredsställande mått på den säkerhet vi har i detta avseende utan fåses i det sammanhang jag nu beskrivit.

Man kan vidare aldrig — och där spelar valutareservens relation till importpåfrestningarna en avgörande roll — gå ned så långt i valutareserven att man riskerar en internationell spekulation mot den egna valutan. Då går det fasansfullt lätt att bli renons på allt vad valutor heter. I en sådan situation återstår inget annat än devalvering.

När engelsmännen genomförde sin devalvering 1967 hade riksbankscheferna runt om i den industrialiserade världen ryckt in till försvar för Storbritannien och uttalat att de skulle gå in med ett valutalån för att landet inte skulle behöva devalvera. Men de var för sent ute. Spekulationen mot pundet hade gått så långt att alla fördämningar brast, och det var inget annat att göra än att skriva ned pundet — med ca 25 procent om jag minns rätt. Har man detta i blickpunkten gör man inte heller de enkla adderingar och subtraheringar som jag tyckte att Sven Grassmans inlägg byggde på.

Omvärlden ligger i träda, sade Sven Grassman vidare, och vi skulle följaktligen göra en välgörande insats när vi plöjer här hemma. Det kan väl ligga någonting i detta. Men om, som vi väl ändå hoppas, omvärlden sätter plogen i jorden, kommer den att behöva pengarna. Och i den mån man har lånat ut dessa är man nog inte utan vidare beredd att prolongera denna utlåning. Då kan vi riskera att illa kvickt få uppsägningar av lånen. Har man då inrättat sig efter att finansiera via utländsk upplåning inte bara i dag utan även framöver, kan naturligtvis uppvaknandet då bli ganska besvärande.

Vi har 20 miljarder i utlandsskuld vid detta års slut. Till detta lägger vi 2 miljarder i räntekostnader. Det är vår export som varje år skall klara denna kapitalkostnad såsom en extra prestation utöver att den skall betala importen, ett underskott i vår turism på 2,5 miljarder och en u-hjälp som i dag ligger på 3 270 miljoner och kommer att öka framöver.

Jag är naturligtvis ledsn över att behöva känna mig så fasligt gammalmodigt att jag är ängslig om moder Sveas plånbok.

Men sitter man i min situation blir man det, och det är i det långa loppet riktigt. Vi har sett några exempel på nationer som varit alltför lättsinniga på den polerade autostradan. Italien var t ex så illa ute att omvärlden inte hade någon tilltro till nationens soliditet. Bl a fick Västtyskland träda in med ett stabilt handlån för att återställa det nationella förtroende som behövdes för att man över huvud taget skulle kunna tala om en monetär transaktion med omvärlden. Danmark har tyvärr varit ute för något liknande men håller nu på att rätta upp sig, ehuru på bekostnad av en 11-procentig arbetslöshet. Danskarna var så långt ute att de fick låna för att klara av räntorna på de lån de tidigare hade tagit upp — det är ju den yttersta gränsen för utlandsupplåningens faror.

Detta är exempel som vi inte skall efterlikna, men jag kan självfallet ändå inte undgå att observera vad som händer i vår omvärld. Trots den fascinerande känsla jag hade när jag lyssnade på Sven Grassman — jag sade mig att han ju är alla mina plågor's förlösare — kommer jag vid noggrann eftertanke fram till att det för min del ändå får stanna vid den upplevelsen nere i åhörarbänken.

Clas-Eric Odhner påstod att Sträng nog skildrade läget som litet för lysande. Jag har skildrat läget så som vi ser det i dag men är beredd att säga, att vi skall vara på det klara med att vi i varje fall första halvåret 1976 skall vara beredda att möta svårigheter, som tarvar ytterligare ingripanden. Men någon gång skall ju ändå uppgången komma. Bl a bör konsumtionen av vissa nödvändiga varor, intressanta för vår export, så småningom ta sig uttryck i en ökad efterfrågan.

Men Odhner ställer också upp ett principiellt mycket intressant problem på dagordningen. Om alla länder fick exportera sig ur sitt underskott, hur i Herrans namn skall det då gå? Det är som att lyfta sig själv i håret. Hur skall det gå, om alla skall skaffa fram överskott och ingen å andra sidan är beredd att ta ett underskott? Ja, i praktiken går det naturligtvis inte till på det sättet. Överskott och underskott representerar variationer år från år mellan de olika länderna. Ser man det hela som ett kollektiv, brukar de nog i stort sett balansera varandra. Vi får väl hoppas att våra vänner i Västtyskland med sitt bastanta överskott och sin stora arbetslöshet ändå så småningom kommer fram till en reduktion av sitt stora överskott, till fövör för andra länder, vilka bättre behöver ett sådant och vilka som påbröd på en sådan aktion får en bättre sysselsättning och en

bättre fart på sin ekonomi.

Låt mig vidare säga att i en riskzon, där alla nationer försöker etablera en balans och helst ett betryggande överskott — något som varje ambitiös finansminister är intresserad av, trots att jag föreställer mig att alla nationer har sin Grassman — envisas finansministrarna ändå med att driva ungefär samma linje som jag. Det finns väl ingen annan förklaring till det än att de som klarar sig bäst får sina önskemål realiserade medan de sämst lottade får finna sig i att leva under stora besvärligheter.

Om jag ser på vår situation finner jag att naturen har givit oss vissa favörer. Det är väl inte alltför många nationer som bjuder ut produkter som malm, papper, massa och trävaror. Vi har i vissa exportsektorer faktiskt en favör som nation när vi skall etablera en ökning av exporten. Vad gäller verkstadsindustrin verkar det också som man inte bara här i Sverige utan även ute i världen föredrar en Volvo eller en SAAB framför t ex en engelsk tillverkad bil. Det finns naturligtvis andra bilmärken som är väl så konkurrenskraftiga som Volvo och SAAB, men vi hävdar oss ändå mycket bra på det området. Vi hävdar oss också när det gäller kullager mot nationer som arbetar med väsentligt billigare arbetskraft. Vi hävdar oss likaså i fråga om telefoner och turbiner. Våra stora och slagkraftiga företag klarar sig hittills väl och kommer sannolikt att göra det även i fortsättningen.

Odhner talade vidare om att entusiasmen för kombinationen av skattesänkningar och lönerörelser inte är så stor. Han syftar då på att man av ett utrymme för lönehöjningar avstår en del för att finansministern skall kunna ta ut dessa procentenheter i arbetsgivaravgift och sedan ge tillbaka pengarna i form av skattesänkning. Det är en idé som har aktualiserats av svensk fackföreningsrörelse, och när den framfördes från det hållet tyckte finansministern att den var så intressant att vårt planeringsråd fick prova den. Efter en givande genomgång kom vi fram till att det skulle vara värt att prova tanken. Vi har nu också försökt göra det i några omgångar.

Jag trodde nog att man på fackligt håll inte är lika kvick som Odhner är när det gäller att gå ifrån den goda tanke som man kläckte för några år sedan. Därför har jag den förhoppningen att man skall kunna diskutera dessa framgångsvägar någon gång ytterligare innan entusiasmen för denna lösning blir alltför svag. Vad har vi för alternativ om vi inte väljer denna utväg? Ja, det enda är ju en så pass låg prisstegrings- och inflationstakt att vi kan komma tillbaka till de gamla reguljära utgångs

lägena vid de vanliga fackliga förhandlingarna, men jag tror inte att vi är i den situationen 1976. Jag tror Clas-Eric Odhner är helt överens med mig på den punkten.

Till Göran Ohlin vill jag säga att man naturligtvis kan satsa mera på bostäderna 1976 om man vill ta på sig de kostnader som tomma och outhyrda lägenheter innebär för bostadsföretagen. Men nu har vi efter tio års intensivt bostadsbyggande undandröjt den bostadsbrist som vi tidigare hade. Det gäller såvida man inte säger att alltför många svenska medborgare bor i trånga och undermåliga lägenheter och skulle behöva större sådana. Med ett sådant resonemang skulle man kunna expandera bostadsbyggandet. Men då är det också fråga om en kostnad, och jag tror nog att svenska folket tycker att hyrorna fn börjar bli relativt höga. Det är med dagens höga hyresläge inte så enkelt att byta ut tvåan eller trean mot fyran eller femman.

Vi skall också komma ihåg att detta hyresläge är starkt subventionerat av de svenska skattebetalarna. Vi har i dag en marknadsränta på den svenska kapitalmarknaden på $9\frac{1}{4}$ — $9\frac{1}{2}$ procent, men den som börjar bygga ett flerfamiljshus i dag har garanti för att hans kapitalkostnad räknas efter 3,9 procent, och efter detta sätts hyran. Den som bygger ett eget hem har garanti för att hans kapitalkostnad räknas efter 6 procents ränta, och efter denna sätter han sin årskostnad. Skillnaden mellan 3,9 resp 6 procent och $9\frac{1}{2}$ procent betalas över statsbudgeten av de svenska skattebetalarna för att vi skall kunna hålla ett rimligt hyresläge och en rimlig bostadsstandard. Jag skulle, herr Ohlin, inte vilja rekommendera en ännu hårdare skattefinansiering i bostadsproduktionen. Herr Ohlin vore också den siste att från denna talarstol hävda en annan uppfattning.

Man kan vidare diskutera den intressanta frågan om produktivitetens nedgång. Herr Wohlin angav en rad av orsaker till denna nedgång, och jag tyckte att han refererade praktiskt alla de faktorer som man kan peka på om man skall försöka analysera problemet. Man kan möjligen trösta sig med att det blev något av en engångseffekt i form av negativ produktivitetensutveckling när alla de orsaker som herr Wohlin anförde kom tidsmässigt praktiskt taget på en gång: omläggningen av lönesystemet, trygghetslagarna osv. När man fått svälja denna engångsverkan är det kanske inte otroligt att man kommer tillbaka igen när det gäller produktivitetensutvecklingen. Vi skaffar oss ju ändå ständigt bättre och effektivare maskiner, som ger en större produktionsvolym till samma kost-

nad per anställd. Där har vi en av orsakerna till produktivitetsförbättringen.

De småföretag som har det besvärligt har det inte så oerhört svårt i dag. Vi har varit angelägna om att hålla dem under armarna. Vi gick ut för ett par år sedan och reducerade förmögenhetsskatten för de små företagen, den skatt som dessa, bl a familjeföretagen, ansåg vara den mest pågissamma. Dessutom fick de motsvarande reduktion även vid värderingen i arvsbeskattningen efter de bokföringsmässigt nedskrivna värdena. Tidigare hade man tillämpat en substansvärdering som innebar en mycket hårdare belastning för dem. De är fortfarande irriterade, framför allt vid arvsfallen, över den beskattning de drabbas av. Nu har vi en företagsbeskattningskommitté som funderar bl a på dessa frågor. Det är ett svårt problem att knäcka, och jag har ingen patentiösning på det. Så mycket vill jag dock säga, att om ett familjeföretag eller ett normalt medelstort företag säljs till ett investmentbolag är det visserligen kanske tråkigt i och för sig, eftersom ägaren inte längre är företagare — även om den som tidigare drev företaget kan bli verkställande direktör i investmentbolagets tjänst — men man behöver därför inte tala om någon produktionssänkning eller produktivitetsförsämring. Jag har den uppfattningen att verksamheten när investmentföretaget har övertagit ett familjeföretag bedrivs lika rationellt som när den låg i familjeföretagets hand — i vissa fall t o m bättre. Det har jag erfarenhet av.

Dessutom vill jag säga någonting om den uppräknig av insatser i budgeten som redovisas på investeringsområdet. Lokaliseringsspolitiken innebär en fortsatt industrialisering av den industrifattiga glesbygden, och därom är vi alla så eniga att det inte förorsakar någon diskussion. De 1 500 miljonerna till Statsföretag behövs för att hålla dess ganska fantastiska investeringsaktivitet uppe. Statsföretag representerar ca 5 procent av landets industriproduktion men 10 procent av industrins investeringsaktivitet i dag. Denna aktiva utbyggnad av Statsföretag har vi all anledning att understödja.

När det gäller varven kan man peka på att dessa har varit förlustföretag — kan de då vara något att ta med i en investeringsdrive som skall sikta till en produktionsökning? Låt mig framhålla att vi har 28 000 anställda på de svenska varven. Om vi inte hade gått ut med uppgörelsen om statsgarantier för lagerproduktion av fartyg, ett engagemang för att ta över Eriksberg och en samordning av Eriksberg och Götaverken med allt vad detta innebär, skulle vi

ha fått ta ned de 28 000 varvsarbetarna enligt varvsindustrins egna beräkningar till omkring 6 000 eller 7 000 man år 1978. Sedan hör det till att det bakom dessa 28 000 man i varven står 28 000 man i de svenska stål- och järnverken för att leverera produkter till varven. Man hade dessutom fått en nedgång även där. Vi kan inte se så förenklat på investeringsfrågorna som jag tyckte framskyttade nyss. Det är ju fråga om att slå vakt om vad man har och att skapa förutsättningar för en fortsättning av investeringarna på detta väsentliga område.

Jag skall gå förbi en del anteckningar som jag gjort, för att inte bli alltför mångordig. Jag vill bara slutligen till herr Lodin säga att inte heller jag tycker om retroaktiva beskattningsingripanden. Vid de tillfällena då vi gjort sådana har situationen varit av den arten att det varit praktiskt taget ofrånkomligt. Jag lade märke till att herr Lodin sade att även han för sin del förstod att det ibland varit nödvändigt med sådana åtgärder. Låt mig bara ställa en fråga, eftersom jag tyckte att det brast en del i logiken hos herr Lodin när han lade ut texten. Han sade att när man börjar tala om en skärpning av realisationsvinstbeskattningen blir det en faslig fart på alla mäklare och människor blir väldigt angelägna att göra sig av med sina fastigheter, jordbruk osv. Detta blir följderna av den offentliga debatt som talar om vilken drä-

pande realisationsvinstbeskattning Sträng så småningom kommer att framlägga, och då gör människorna — för att tala med herr Lodins eget språk — många gånger förtvivlat dumma affärer, som de sedan djupt ångrar när de ser de förslag som kommer fram.

Om jag i nuvarande läge skulle uttala att realisationsvinstbeskattningen skall höjas från ett visst datum garanterar jag, herr Lodin, julafton för alla svenska fastighetsmäklare. En rad av fastighetsägare och egnahemsägare kommer då att göra sådana dumma affärer som herr Lodin ogillar. Om jag däremot säger att det nu blir en retroaktiv beskattning — tåget har nu gått — har de inget intresse av att göra sådana dumma affärer. Nu har jag inte sagt någonting i den vägen utan bara hänvisat till att detta är saker som regeringen kommer att fundera på. Så mycket kan jag lova att det skall bli en proposition under vårriksdagen om en ny reavinstbeskattning, som kommer att innehålla vissa skärpningar, eftersom den nuvarande reavinstbeskattningen enligt min uppfattning är alltför beskedlig, både vad gäller fastigheter och vad gäller aktier. Men som ni förstår av detta sista inlägg är det följaktligen inte så lätt alla gånger att tala rent ut. Ibland kan det vara klokt att vara medvetet dubbeltydig, och det är det jag har inriktat mig på i den här speciella diskussionen.